De Rekenkamer neemt een onafhankelijke positie in binnen de gemeente Nijmegen.

Nijmegen

Postadres
Gemeente Nijmegen
BM60
Postbus 9105
6500 HG Nijmegen

Bezoekadres
Korte Nieuwstraat 6
6511 PP Nijmegen

T 14 024
nijmegen.nl

Contactpersoon
Jelly Smink
j.smink@nijmegen.nl
T 024 – 329 23 38

Ons kenmerk
BM60/17/E24.003968

Gemeenteraad gemeente Nijmegen

(iaa: College van B&W, fracties)

Datum 12 december 2024
Betreft Meta-analyse Energietransitie

Geachte leden van de gemeenteraad,

De Vereniging van Rekenkamers (VvR) maakt sinds enige tijd zogenaamde meta-dossiers voor onderwerpen die door veel rekenkamers zijn onderzocht. In zo'n meta-dossier worden rekenkamerrapporten over het betreffende onderwerp op een systematische manier ontsloten. Rekenkamers die dat onderwerp ook willen gaan onderzoeken, hebben daarmee een goed overzicht van mogelijke deelonderwerpen, onderzoeksvragen, aanpakken, normenkaders, conclusies en aanbevelingen. Ook aan anderen bieden deze meta-dossiers een schat aan informatie. Er zijn inmiddels meta-dossiers voor jeugdhulp, schuldhulpverlening, externe inhuur, woonbeleid, informatiebeveiliging en energietransitie. Deze zijn te vinden via: https://www.rekenkamers.nl/meta/

Recent is op basis van het meta-dossier Energietransitie een meta-analyse opgesteld. In die meta-analyse zijn overkoepelende lessen benoemd die volgen uit de rapporten van de rekenkamers die onderzoek hebben gedaan naar de energietransitie. Wij informeren u hierover, omdat het hier gaat om een actueel thema waarover u de komende tijd de nodige besluiten zult nemen.

In steekwoorden zijn de overkoepelende lessen uit de meta-analyse Energietransitie:

- Stel concrete en realistische doelen:
- Ontwikkel een structurele monitoringgssystematiek
- Ontwikkel een protocol voor informatievoorziening aan de gemeenteraad
- Claim je rol als gemeenteraad
- Informeer ook inwoners en andere stakeholders
- Maak een handleiding voor participatie
- Faciliteer waar mogelijk energiecoöperaties en bewonersinitiatieven
- Verken mogelijkheden om samen te werken met private stakeholders

Voor de volledige toelichting op deze lessen (en meer), verwijzen wij naar de meta-analyse zelf. Deze is als bijlage bij deze brief opgenomen.

Wanneer u vragen heeft naar aanleiding van deze brief, kunt u contact opnemen met de secretaris van de Rekenkamer: j.smink@nijmegen.nl of 06 46195499

Met vriendelijke groet,

J. van den Broek
Voorzitter Rekenkamer Nijmegen

J. Smink
Secretaris Rekenkamer Nijmegen

Bijlage: Meta-analyse Energietransitie

Deze brief is te vinden via www.nijmegen.nl/rekenkamer of in iBabs op de pagina 'overige producten en brieven aan de gemeenteraad'.

dialogic

Onderzoek voor *onderbouwd* beleid.

Rapport

Meta-analyse Energietransitie

9 september 2024

Auteurs

Marenne Massop
Nino van Sambeek
Femke van Wijk

NVRR Nederlandse Vereniging van rekenkamers

Rapport

Meta-analyse Energietransitie

Auteurs

Marenne Massop
Nino van Sambeek
Femke van Wijk

Opdrachtgever

De Vereniging
van rekenkamers

Publicatienummer

2024.065-2427

Datum

29 juli 2024

Versie

Eindrapport

Beeld omslag

Image by senivpetro
on Freepik

Inhoudsopgave

1 Inleiding 4

2 Overkoepelende lessen 10

3 Gemeente overstijgende vraagstukken 27

4 Lacunes 31

5 Conclusies en aanbevelingen 36

Bijlagen 41

dialogic

1 Inleiding

1.1 Aanleiding

1.2 Doelstelling

1.3 Onderzoeksaanpak

1.4 Leeswijzer

dialogic

1.1 Aanleiding

Veel (lokale) overheden werken aan oplossingen voor dezelfde maatschappelijke vraagstukken. Om effectief en efficiënt beleid te voeren is het wenselijk dat overheden leren van elkaars ervaringen met deze vraagstukken. Rekenkameronderzoeken zijn een uitermate geschikt medium voor (lokale) overheden en rekenkamers om niet alleen inzicht te krijgen in hun eigen prestaties, maar ook om te leren van de ervaringen van anderen.

De **Vereniging van rekenkamers** ondersteunt (lokale) rekenkamers door rekenkameronderzoeken te ontsluiten en de hierin opgedane kennis breed toegankelijk te maken. In dit kader ontwikkelt de Nederlandse Vereniging van rekenkamers **metadossiers** die kennis en expertise uit bestaande rekenkamer-onderzoeken systematisch bundelen en ontsluiten. Een inhoudelijke verdiepingsslag vindt plaats in de bijbehorende **meta-analyses**.

In opdracht van de NVRR is in februari 2024 het **metadossier Energietransitie** opgesteld. Het metadossier bevat alle deelonderwerpen, onderzoeksvragen, onderzoeksmethoden, normen, conclusies en aanbevelingen van in totaal 40 rekenkamerrapporten over de energietransitie in de periode 2017-2023. Onderzoeks- en adviesbureau Dialogic is gevraagd om op basis van dit metadossier een inhoudelijke verdiepingsslag uit te voeren in de vorm van een **meta-analyse Energietransitie**.

1.2 Doelstelling

Dialogic is gevraagd om een meta-analyse uit te voeren van het metadossier Energietransitie. Het **doel** van de meta-analyse is te achterhalen **welke inzichten afzonderlijke rekenkamerrapporten gezamenlijk opleveren.** Specifiek wil de NVRR weten welke beleidsmatige vraagstukken behandeld worden in de rapporten, welke overkoepelende lessen hieruit voortkomen, welke vraagstukken niet op decentraal niveau opgelost kunnen worden en welke thema's niet (voldoende) aan bod komen in de rekenkameronderzoeken. De gebruikte set onderzoeksvragen is in het blok hiernaast opgenomen.

ONDERZOEKSVRAGEN

1. Welke beleidsmatige vraagstukken worden door rekenkamers geadresseerd?
    1. In hoeverre worden er dezelfde onderzoeken met vergelijkbare uitkomsten uitgevoerd?
    2. Zijn er lacunes/blinde vlekken? Ofwel, zijn thema's die niet (voldoende) aan bod komen in rekenkameronderzoeken?
2. Wat zijn de beleidsmatige lessen uit de rekenkameronderzoeken? Verschillen deze afhankelijk van de lokale/regionale context?
3. Hoe kunnen decentrale overheden hun beleid en uitvoering aanpassen op basis van inzichten uit bestaande rekenkamerrapporten?
4. Welke vraagstukken kunnen niet op decentraal niveau worden opgelost?
5. Welke lessen zijn er voor toekomstig rekenkameronderzoek naar de energietransitie?

1.2 Doelstelling

Op hoofdlijnen kent deze meta-analyse drie doelgroepen:

1. ***rekenkamers***

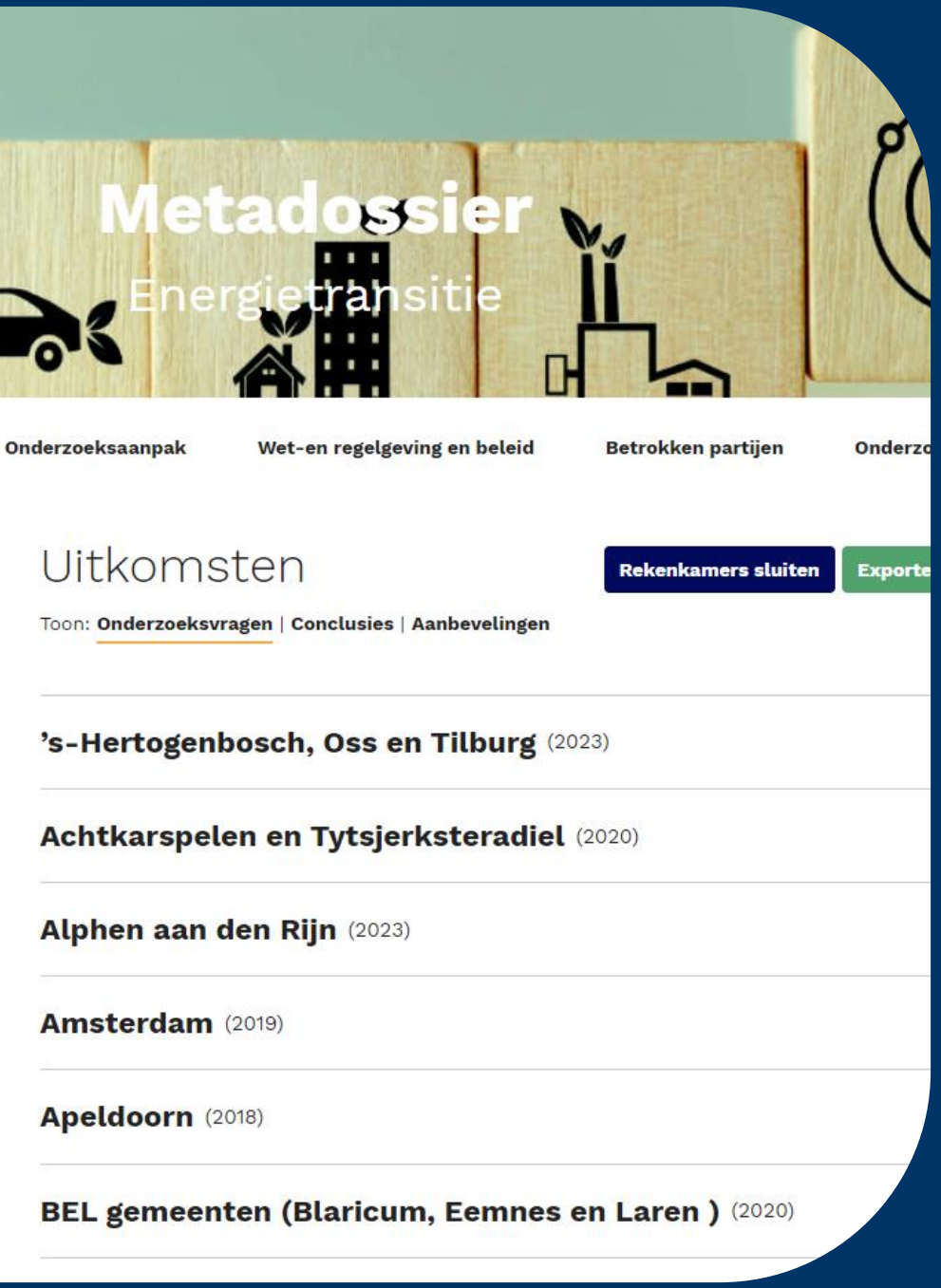
   De meta-analyse maakt inzichtelijk welke onderwerpen, onderzoeksvragen en normen reeds onderzocht zijn en welke conclusies en aanbevelingen hieruit voort komen. Ook wordt duidelijk welke lacunes er zijn en welke onderwerpen (aanvullend) onderzoek behoeven. Rekenkamers kunnen op basis van deze meta-analyse beter invulling geven aan eventueel toekomstige rekenkameronderzoeken ten aanzien van de energietransitie.

2. ***Beleidsmedewerkers bij decentrale overheden.***

   De meta-analyse geeft een overzicht van veel voorkomende conclusies en aanbevelingen in bestaande rekenkameronderzoeken en in de situaties waarin deze relevant zijn. Beleidsmedewerkers bij gemeenten, provincies en waterschappen kunnen op basis van deze inzichten hun beleid ten aanzien van de energietransitie aanscherpen.

3. ***Beleidsmedewerkers bij de Rijksoverheid.***

   De meta-analyse maakt inzichtelijk welke vraagstukken niet op decentraal niveau opgelost kunnen worden en waarbij een rol is weggelegd voor het Rijk. Dit rapport biedt handvatten voor beleidsmedewerkers bij de Rijksoverheid om decentrale overheden te ondersteunen bij het oplossen van deze overtijgende vraagstukken.

1.3 Onderzoeksaanpak

De meta-analyse heeft betrekking op rekenkameronderzoeken die sinds 2017 zijn gepubliceerd en betrekking hebben op het duurzaamheidsbeleid van gemeenten, provincies en waterschappen. De bestaande inventarisatie van rekenkameronderzoeken in het Metadossier Energietransitie is door de onderzoekers aangevuld met 12 nieuwe rekenkameronderzoeken.

In totaal zijn 52 rapporten van rekenkamers geïnventariseerd: 39 rapporten van gemeentelijke rekenkamers, 9 van provinciale rekenkamers en 4 van rekenkamers van waterschappen. Bijlage 1 bevat een overzicht van de rekenkameronderzoeken die deel uitmaken van de meta-analyse.

Met behulp van kunstmatige intelligentie (AI) hebben de onderzoekers de rekenkamerkamerrapporten gestructureerd doorzocht. Hiervoor is gebruik gemaakt van Dialogic haar eigen *'tekst-bevraag-tool'*, die wordt toegelicht in Bijlage 2. De onderzoekers hebben bij de aanvang van het project een analysekader (zie Bijlage 3) ontwikkeld om (met behulp van de *'tekst-bevraag-tool')* relevante informatie uit de teksten te destilleren. Onderzoekers hebben de uitkomsten geanalyseerd om (beleidsmatige) hoofdlijnen te identificeren. Op basis van eigen kennis en expertise hebben de onderzoekers vervolgens gemeente overstijgende vraagstukken en omissies geïdentificeerd.

1.4 Leeswijzer

In dit rapport komen achtereenvolgens aan de orde:

1. Beschrijving van de overkoepelende lessen uit het metadossier, waaronder een samenvatting van de behandelde beleidsmatige vraagstukken **(hoofdstuk 2)**
2. Drie vraagstukken die de gemeente overstijgen **(hoofdstuk 3)**
3. Vijf lacunes die niet tot beperkt in het metadossier voorkomen, maar wel van belang zijn voor de energietransitie **(hoofdstuk 4)**
4. Conclusies en aanbevelingen **(hoofdstuk 5)**

2 Overkoepelende lessen

2.1 Beleidsmatige vraagstukken

2.2 Overkoepelende lessen

2.3 Overige lessen

dialogic

2.1 Beleidsmatige vraagstukken

In een meta-dossier energietransitie en de bijbehorende analyse van *do's* en *don'ts* is reeds in kaart gebracht welke hoofd- en subthema's worden geadresseerd in reken-kameronderzoeken over de energietransitie. Hierbij gaat het vooral om procesmatige thema's (beleidskaders, financiën, sturing, uitvoering, enz.) en minder om de inhoudelijke en beleidsmatige vraagstukken die in de onderzoeken aan bod komen.

Voor dit onderzoek is ook geanalyseerd welke beleidsmatige vraagstukken voorkomen in diverse rekenkameronderzoeken. Hier zijn opnieuw enkele hoofdthema's (hierna: opgavegebieden) geïdentificeerd, namelijk: hernieuwbare energieopwek, gebouwde omgeving, de gemeentelijke organisatie, mobiliteit, industrie en landbouw. ***Tabel 1*** laat zien welke opgave-gebieden het vaakst voorkomen in **gemeentelijke rekenkameronderzoeken** over de energietransitie.

Tabel 1. *Onderzochte opgavegebieden rekenkameronderzoek gemeenten (n = 39)*

	Aantal	%
Gebouwde omgeving	38	97
Hernieuwbare opwek	29	74
Gemeentelijke organisatie	27	69
Mobiliteit	17	44
Industrie	9	23
Landbouw	2	5

Het merendeel van de gemeentelijke rekenkameronderzoeken is gericht op de totaliteit van het energietransitiebeleid. Dit wil echter niet zeggen dat alle opgavegebieden in deze onderzoeken aan bod komen; het is immers mogelijk dat overheden geen beleid voeren op bepaalde thema's.

Opgaven zoals hernieuwbare energieopwek, de gebouwde omgeving en de gemeentelijke organisatie komen vrijwel altijd aan bod in rekenkameronderzoeken die het gehele energietransitiebeleid beslaan. Duurzame mobiliteit is niet altijd onderdeel van het integrale energietransitiebeleid en komt daarom in mindere mate voor in deze rapporten. Verduurzaming van de landbouw en industrie blijken zelden onderdeel te zijn van het energietransitiebeleid, noch van de onderzochte rekenkameronderzoeken. In rapporten waar landbouw en industrie wel worden genoemd, is de vermelding hiervan alsnog zeer beperkt.

Reflectie van de onderzoekers
Het is logisch dat gemeenten hun beperkte middelen en capaciteit inzetten daar waar de meeste winst te behalen valt. Gemeenten die onderwerp zijn van de bestudeerde rekenkamerrapporten hebben gemiddeld 50% van hun energieverbruik te wijten aan de gebouwde omgeving, 33% aan verkeer en vervoer, 12% aan industrie en slechts 1% aan landbouw.[1] Het is dan ook logisch dat industrie en landbouw minder aandacht krijgen in energietransitiebeleid.

[1] Cijfers o.b.v. Klimaatmonitor.nl

2.1 Beleidsmatige vraagstukken

Behalve de meer integrale rekenkamer-onderzoeken naar het energietransitiebeleid van gemeenten, zijn er ook enkele voorbeelden van rekenkamers die zich in hun onderzoek richten op één specifiek thema binnen het energietransitiebeleid, zoals de uitrol van warmtenetten, de realisatie van burgerparticipatie, de verduurzaming van gemeentelijk vastgoed of de toezicht op en handhaving van de Energiebesparingsplicht.

Provinciale rekenkameronderzoeken zijn relatief vaker geënt op een specifiek onderwerp. Deze onderzoeken gaan bijvoorbeeld over de legitimatie van de Regionale Energiestrategie (RES), het draagvlak onder inwoners en de verdeling van lusten en lasten, maar ook over specifieke projecten, zoals warmtenetten en energiefondsen. Er zijn echter ook provinciale rekenkameronderzoeken die de volledige breedte van het energietransitiebeleid beslaan. ***Tabel 2*** laat zien welke opgavegebieden het vaakst voorkomen in provinciale rekenkamer-onderzoeken over de energietransitie.

De rekenkameronderzoeken van **waterschappen** zijn allemaal gericht op het energiebeleid van de betreffende waterschappen. In de bestudeerde rapporten is het beleid vrijwel uitsluitend gericht op het realiseren van een energieneutrale organisatie met behulp van hernieuwbare energieopwek en energiebesparing.

Op de volgende pagina's worden de opgave-gebieden en de beleidsmatige vraagstukken waar gemeenten, provincies en waterschappen mee te maken hebben nader toegelicht. Het betreft een samenvatting van de inhoudelijke inzichten uit de rekenkamerrapporten.

Reflectie van de onderzoekers
Specifieke rapporten geven over het algemeen meer inzichten en een genuanceerder beeld van het betreffende onderwerp. Rapporten over de totaliteit van het energietransitiebeleid leveren vaak minder concrete conclusies en aanbevelingen op.

Tabel 2. *Onderzochte opgavegebieden reken-kameronderzoek provincies (n = 9) en water-schappen (n = 4)*

	provincies	Waterschappen
Gebouwde omgeving	6	0
Hernieuwbare opwek	8	4
Eigen organisatie	3	4
Mobiliteit	4	0
Industrie	4	0
Landbouw	4	0

Hernieuwbare energie

Het opwekken van hernieuwbare energie wordt door decentrale overheden gezien als belangrijk onderdeel van verduurzamingsopgave. Gemeenten kunnen een rol spelen in het informeren, stimuleren, faciliteren en zelfs realiseren van hernieuwbare opwek. Samen met maatschappelijke organisaties, netbeheerders, bedrijven, provincies en waterschappen werken gemeenten aan een Regionale Energiestrategie (RES): een gedragen plan voor de realisatie hernieuwbare energie op land. Provincies kunnen kaders stellen en randvoorwaarden creëren voor ruimtelijke inpassing van hernieuwbare energie. Tevens kunnen provincies ondersteuning bieden aan gemeenten door kennis, geld en organisatiekracht beschikbaar te stellen. Waterschappen kunnen zelf hernieuwbare energieopwek realiseren of hun land hiertoe beschikbaar stellen aan andere partijen.

Decentrale overheden hebben diverse bevoegdheden ten aanzien van hernieuwbare opwek, die variëren per soort en omvang van de op te wekken hernieuwbare energie.

Zo zijn gemeenten bijvoorbeeld het bevoegd gezag voor windparken tot 5 Megawatt en zonneparken tot 50 Megawatt piekvermogen en kunnen zij hiervoor omgevingsvergunningen verlenen. Provincies zijn het bevoegd gezag voor windparken tussen de 5 en 100MW, maar kunnen de bevoegdheid overdragen aan gemeenten. Wanneer een project invloed heeft op Natura-2000 gebieden kan de provincie bovendien betrokken raken vanwege haar bevoegdheden in het kader van de Wet natuurbescherming (Wnb).

Bij het realiseren van hernieuwbare opwek ondervinden gemeenten, provincies en waterschappen diverse uitdagingen. Zo is het vinden en aanwijzen van grond voor hernieuwbare opwek vaak een lastige opgave. Volgens rekenkameronderzoeken zouden provincies meer regie kunnen pakken op het gebied van ruimtelijke ordening door zoekgebieden en concrete mogelijkheden aan te wijzen. Hierbij zouden provincies ook meer rekening moeten houden met energieplanologie, waarbij ruimtelijke planning rekening houdt met energiebronnen en –efficiëntie.

Gemeentelijke rekenkamers benadrukken het belang van regionale samenwerking om gezamenlijk zoekgebieden aan te wijzen. Ook zouden gemeenten kennis en middelen kunnen bundelen om projecten vervolgens te realiseren.

Een gebrek aan draagvlak wordt ook als uitdaging genoemd door gemeentelijke rekenkamers, vooral als het gaat om grootschalige projecten. Dit zou onder andere komen door een scheve verdeling tussen kosten en baten van dergelijke energieprojecten: omwonenden ondervinden hinder, terwijl initiatiefnemers winst genereren. Het tijdig betrekken van omwonenden en het organiseren van (financiële) participatie kan volgens de rekenkamers helpen om draagvlak te verbeteren. Actievere communicatie richting inwoners wordt eveneens genoemd als manier om draagvlak te verbeteren.

Tot slot noemen diverse rekenkameronderzoeken een gebrek aan financiële middelen, netcongestie en wet- en regelgeving omtrent stikstofdepositie en Natura 2000-gebieden als belemmerende factoren bij het realiseren van hernieuwbare opwek.

Gebouwde omgeving

Gemeenten hebben een centrale rol in de verduurzaming van de gebouwde omgeving. De meeste rekenkamers focussen zich dan ook op het verduurzamen van woningen en ander vastgoed. Gemeenten voeren onder andere beleid overhet verduurzamen van gemeentelijk vastgoed, het stimuleren van duurzame inkoop en aanbestedingen, en het sluiten van prestatieafspraken met woningcorporaties. Daarnaast hebben gemeenten aandacht besteed aan het informeren en faciliteren van inwoners en bedrijven op het gebied van energiebesparing, bijvoorbeeld door een energieloket in te richten en verschillende initiatieven te ondersteunen, zoals postcoderoos-projecten. Dit zijn projecten in een afgebakend gebied waarin inwoners samen financieel kunnen deelnemen in een duurzame installatie.

Hoewel er over het algemeen al veel stappen zijn gezet, blijkt uit de rapporten ook dat er nog veel kan worden gedaan om verduurzaming van de gebouwde omgeving te versnellen. Zo kunnen gemeenten hun voorbeeldfunctie versterken door te communiceren over de verduurzaming van het gemeentelijk vastgoed. Verder kan de gemeente volgens de rekenkamers meer doen om de verduurzaming van huishoudens en bedrijven te stimuleren en te faciliteren. Dit kan bijvoorbeeld door het verstrekken van betrouwbare en eenduidige informatie over rendabele verduurzamingsopties, het creëren van financiële prikkels met vouchers en subsidies, het faciliteren van bewonersinitiatieven en het etaleren van succesverhalen.

Formeel hebben de provincies een beperkte rol ten aanzien van de verduurzaming van de gebouwde omgeving. Vanuit het omgevingsbeleid is de provincie betrokken bij de ruimtelijke inpassing van warmtenetten. Daarnaast adviseert de provincie het Rijk over vergunningen voor geothermie. Uit rapporten blijkt echter dat provincies daarnaast samenwerking beogen met gemeenten door hen te adviseren en ondersteunen met kennis, geld en organisatiekracht. Provinciale rekenkamers noemen geen concrete uitdagingen bij de invulling van deze rol genoemd.

Waterschappen kunnen een rol spelen bij het ontwikkelen van warmtebronnen voor warmtenetten. Dit is echter geen onderwerp in de bestudeerde rekenkameronderzoeken.

Eigen organisatie

Veel gemeenten, provincies en waterschappen hebben verduurzaming van hun eigen organisatie als doel opgenomen in hun duurzaamheidsbeleid. Gemeenten en provincies kunnen bijvoorbeeld inzetten op verduurzaming van hun eigen vastgoed, vergroening van hun eigen wagenpark en het realiseren van duurzame inkoop en aanbestedingen. Een gebrek aan financiële middelen vormt volgens rekenkamers het voornaamste knelpunt bij het verduurzamen van de eigen organisatie: gemeenten en provincies hebben vaak beperkte budgetten voor de verduurzaming van het eigen vastgoed en wagenpark.

Waterschappen verduurzamen de eigen organisatie door energiebesparende maatregelen te treffen en grootschalige opwek te realiseren op hun eigen land. De uitdagingen die zij ervaren bij het verduurzamen van de eigen organisatie zijn dan ook hetzelfde als de eerder genoemde uitdagingen bij het realiseren van hernieuwbare opwek.

Mobiliteit

De mate waarin beleid gevoerd wordt voor duurzame mobiliteit, verschilt per gemeente. Gemeenten kunnen bijvoorbeeld elektrische laadpalen realiseren, het gebruik van non-fossiele vervoersmiddelen stimuleren, fiets-infrastructuur bevorderen, gedifferentieerde parkeertarieven invoeren en milieuzones instellen. Rekenkamers rapporteren beperkt over de knelpunten die gemeenten ervaren ten aanzien van hun mobiliteitsbeleid. Eén knelpunt dat wordt genoemd is het beperkte vermogen van gemeenten om gedragsverandering bij inwoners te beïnvloeden. Ook het ontbreken van concreet beleid en interne capaciteit wordt genoemd als knelpunt voor bijvoorbeeld het realiseren van laadpalen

Provincies kunnen samen met gemeenten een regionale aanpak opstellen ten aanzien van laadinfrastructuur, openbare laadpalen, snelladers en laadinfra voor openbaar busvervoer. Daarnaast kan de provincie duurzaam vervoer stimuleren, bijvoorbeeld door doorfietsroutes op te schalen, elektrisch openbaar vervoer te faciliteren en deelmobiliteit te stimuleren met mobiliteitshubs. Rekenkamers noemen in hun rapporten geen knelpunten genoemd voor de realisatie van dergelijk beleid.

Mobiliteit is geen onderwerp in de rekenkameronderzoeken van waterschappen. Waterschappen hebben dan ook geen grote rol anders dan het verduurzamen van hun eigen mobiliteit en de duurzame inkoop van grond-, weg- en waterwerken.

Industrie

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het handhaven van de energiebesparingsplicht (EBP) en de informatieplicht voor energiebesparing in de industrie, maar hebben verder geen formele rol ten aanzien van de verduurzaming van industrie. Verduurzaming van de industrie komt daarom zelden aan bod in gemeentelijk duurzaamheidsbeleid en de rekenkameronderzoeken daarnaar. De energiebesparingsplicht komt wel aan bod als thema voor 2024 in het DoeMee-onderzoek, waarin een aantal rekenkamers samen onderzoek doet.

Provincies zijn verantwoordelijk voor het aanwijzen van nieuwe bedrijventerreinen en industriegebieden. Hierbij dienen zij rekening te houden met de beschikbare netcapaciteit en hernieuwbare energie. Bovendien zijn provincies in bepaalde situaties bevoegd gezag voor de EBP. In aanvulling op haar formele rol, kan de provincie bedrijven stimuleren om samen te verduurzamen, bijvoorbeeld door gedeelde infrastructuur voor hernieuwbare energieopwek te realiseren. In dat geval kan de provincie een coördinerende rol innemen. Rekenkamers rapporteren in hun rapporten beperkt over de uitdagingen die provincies ervaren bij het realiseren van duurzaamheidsbeleid voor de industrie. Eén knelpunt dat wordt genoemd is de beperkte invloed die de provincie kan uitoefenen in de industrie.

Het opgavegebied industrie komt niet aan bod in de rekenkamer-onderzoeken van waterschappen. Waterschappen hebben immers geen formele rol ten aanzien van de industrie. Waterschappen zijn enkel verantwoordelijk voor het verduurzamen van hun eigen industriële installaties, zoals die voor waterzuivering.

Landbouw

Gemeenten zijn verantwoordelijk voor het aansluiten bij het regionaal programma veenweidegebieden, het ondersteunen van landbouwbedrijven, het vergoten van areaal natuur en het aanpakken van voedselverspilling. In rekenkameronderzoeken en in gemeentelijk duurzaamheidsbeleid komen deze onderwerpen slechts zeer beperkt aan bod.

Ook in provinciaal rekenkameronderzoek komt landbouw beperkt aan bod. Uit de rapporten waar wel wordt verwezen naar landbouw, blijkt dat de inzet van provincies voor de verduurzaming hiervan beperkt is. In theorie kunnen provincies bijvoorbeeld glastuinbouw stimuleren in gebieden waar geothermie beschikbaar is en kunnen ze bestaande glastuinbouw ondersteunen bij de overstap te maken naar geothermie. Geothermie is echter niet overal een optie. Daarnaast kunnen provincies agrariërs stimuleren om nieuwe duurzame en circulaire verdienmodellen te gebruiken. In de bestudeerde rekenkamerrapporten lijkt hier echter geen sprake van te zijn.

Landbouw is geen onderwerp in rekenkameronderzoeken van waterschappen. De rol van waterschappen ten aanzien van verduurzaming van de landbouw is dan ook beperkt tot het eventueel vergroenen van eigen grond en het bepalen van het grondwaterpeil in veenweidegebieden.

2.2 Overkoepelende lessen

Decentrale overheden hebben veelal te maken met dezelfde maatschappelijke vraagstukken en zijn daarom veel bezig met vergelijkbare onderwerpen. Rekenkamers onderzoeken dan ook regelmatig de totaliteit van het energietransitiebeleid. Als onderdeel van de meta-analyse is onderzocht welke inzichten deze afzonderlijke onderzoeken gezamenlijk opleveren. Deze inzichten zijn samengevat in acht overkoepelende lessen, welke worden aangevuld met enkele reflecties van de onderzoekers (weergegeven in blauwe vakken).

Box 1. *Overkoepelende lessen*

1. **Stel concrete en realistische doelen**
2. **Ontwikkel een structurele monitoringssystematiek**
3. **Ontwikkel een protocol voor informatievoorziening aan de Raad**
4. **Claim je rol als Gemeenteraad**
5. **Informeer ook inwoners en andere stakeholders**
6. **Maak een handleiding voor participatie**
7. **Faciliteer waar mogelijk energiecoöperaties en bewonersinitiatieven**
8. **Verken mogelijkheden om samen te werken met private stakeholders**

Stel concrete en realistische doelen

Veel gemeenten hebben ambitieuze doelstellingen op het gebied van duurzaamheid. Gemeentelijke rekenkamers laten echter zien dat niet alle gemeenten erin slagen om deze doelen concreet en meetbaar te maken. Dit zou het moeilijk maken om de voortgang van duurzaamheidsbeleid te meten en om de effectiviteit en efficiëntie hiervan te evalueren. Bovendien maakt dit het lastig om verantwoording af te leggen aan de Raad, maar ook aan burgers, bedrijven en andere belanghebbenden.

Rekenkamers raden gemeentes op basis van hun onderzoeken veelal aan om doelen te stellen die specifiek, meetbaar, acceptabel, realistisch en/of tijdgebonden (SMART) zijn. Op de volgende pagina wordt nader toegelicht aan welke eisen SMART-doelstellingen moeten voldoen. De term ‘SMART’ wordt niet altijd expliciet benoemd, maar de aanbeveling is over het algemeen hetzelfde: doelen moeten concreet zijn en handelingsperspectief bieden, maar ook realistisch zijn. Voor (kleinere) gemeenten geldt bijvoorbeeld dat zij geen voortrekkersrol kunnen nemen bij alle verduurzamingsopgaven; het is in dat geval wenselijk om te focussen op de opgaven waar je als gemeente een substantiële toegevoegde waarde hebt, zoals bij het verduurzamen van de gebouwde omgeving.

Verder benadrukken rekenkamers in hun onderzoeken het belang van een goede operationalisering van mogelijk ambigue termen, zoals groene energie en energieneutraliteit. Ziet de gemeente biomassa als groene energiebron? Wordt elektriciteit die in de gemeente wordt opgewekt maar elders wordt gebruikt (en vice versa) meegenomen in de berekening van energieneutraliteit? Onzekerheid rondom de definitie van dergelijke concepten kan wezenlijke invloed hebben op het soort beleid dat wordt gevoerd en de wijze waarmee doelbereik wordt bepaald.

Voor dit onderwerp is minder aandacht in rekenkameronderzoek bij provincies en waterschappen. In een waterschaponderzoek wordt de concretisering van de ambities beschreven, maar wordt hier geen oordeel aan verbonden. Enkele provinciale rekenkamers noemen het belang van expliciete ambities.

Reflectie van de onderzoekers

Het is opvallend dat het stellen van SMART-doelen zo vaak wordt genoemd door rekenkamers, terwijl dit in de praktijk blijkbaar een uitdaging is voor gemeenten. Gemeenten kampen al met tekorten in capaciteit en middelen en hebben wellicht geen behoefte aan de administratieve lasten die mogelijk gepaard gaan met het stellen en monitoren van SMART-doelstellingen. Bovendien bestaan gemeenten niet in een vacuüm en werken zij veelal samen met andere partijen, wat het stellen en monitoren van SMART doelen wellicht verder compliceert. De vraag is uiteindelijk in hoeverre betere doelstellingen ook daadwerkelijk leiden tot beter beleid.

Stel concrete en realistische doelen

SMART-doelstellingen

Een doelstelling is ***specifiek*** wanneer duidelijk is welk resultaat precies wordt beoogd. Een specifiek doel bevat vaak een streefwaarde, zoals 12MW aan nieuw opgesteld vermogen aan windmolens, een reductie in het jaarlijkse elektriciteitsgebruik van 50 TJ of een 50% reductie van afval.

Doelen moeten behalve specifiek ook ***meetbaar*** zijn zodat de gemeente de realisatie en voortgang hiervan kan monitoren en tijdig kan bijsturen in het geval dat een doel dreigt niet behaald te worden. Hoewel sommige streefwaarden direct meetbaar zijn, is het voor gemeenten behulpzaam om deze te vertalen in herkenbare eenheden, zoals een aantal windmolens, een aantal te isoleren woningen of een aantal kilogram minder afval.

Ieder doel moet ***acceptabel*** zijn in zoverre dat het doel logisch te onderbouwen is en steun kan verwachten. Voor gemeenten is vooral van belang dat de doelstelling logisch volgt uit regionale, landelijke en internationale duurzaamheidsambities. Daarnaast dient de gemeente rekening te houden met de belangen van inwoners en andere lokale stakeholders.

Hoewel de mondiale ambities en de urgentie hoog zijn, is het van belang dat de doelen ***realistisch*** zijn. Niet-gerealiseerde doelen kunnen zorgen voor teleurstelling en een verminderd draagvlak, wat de transitie juist kan belemmeren.

Doelen moeten ***tijdgebonden*** zijn zodat er een duidelijk stip op horizon is waar de gemeente naartoe werkt. Het is aan te raden om ook tussendoelen te stellen om de opgave behapbaar te houden en monitoring van de voortgang te versimpelen.

Ontwikkel een structurele monitoringssystematiek

In veel rekenkameronderzoeken ontbreken conclusies over de doeltreffendheid en doelmatigheid van het duurzaamheidsbeleid omdat gemeenten niet altijd beschikken over adequate monitoring op de beleidsdoelen. Rekenkamers stellen wel dat het belangrijk is voor gemeenten om acties en resultaten structureel te monitoren en periodiek te evalueren zodat objectief kan worden vastgesteld of de gemeente op koers ligt om haar duurzaamheidsdoelen te bereiken en of bijstelling van de doelstellingen en/of plannen nodig is.

Als gemeenten SMART doelstellingen formuleren denken zij al vroeg na over indicatoren waarmee zij hun doelbereik kunnen monitoren en de effectiviteit van hun beleid kunnen evalueren. Uit de rekenkameronderzoeken blijkt dat veel gemeenten hun doelstellingen koppelen aan de beschikbare indicatoren uit de Klimaatmonitor om de voortgang van de energietransitie te monitoren. Nadeel hiervan is echter dat de gegevens pas na 1,5 á 2 jaar beschikbaar zijn, waardoor de mogelijkheden tot bijsturing beperkt zijn. Daarnaast is het vaak lastig om de behaalde resultaten toe te schrijven aan gemeentelijk beleid.

Rekenkamers raden gemeenten daarom aan om – naast het gebruik van de Klimaatmonitor – ook een eigen monitorings-systematiek in te richten. Als de gemeente haar doelstellingen vertaalt naar herkenbare eenheden (o.a. aantal windmolens, aantal te isoleren woningen of aantal kilogram minder afval) kan zij hier zelf cijfers over bijhouden. Rekenkamers benadrukken in dat geval ook het belang van een nulmeting om de huidige stand van zaken in kaart te brengen. Vervolgens zou de gemeente projectspecifieke doelstellingen kunnen koppelen aan beschikbare indicatoren. Zodra projecten gerealiseerd zijn, wordt de balans opgemaakt en wordt de daadwerkelijke voortgang zichtbaar.

Behalve monitoring van de resultaten geven rekenkamers aan dat het belangrijk is om voortgang van de uitvoering te monitoren. Welke projecten zijn in overeenstemming met de planning afgrond? Welke projecten zijn niet (volledig) afgerond? Wat zijn de redenen hiervoor? Dergelijke informatie wordt niet altijd nauwkeurig bijgehouden, terwijl deze wel belangrijk is voor de raad om haar controlerende taak uit te voeren. Diverse gemeenten hebben positieve ervaringen met monitoring op basis van een stoplichtmodel, waarin periodiek wordt gerapporteerd of projecten geheel, gedeeltelijk of niet zijn uitgevoerd.

Reflectie van de onderzoekers

De voorgestelde monitoringssystematiek betreft een synthese op basis van aanbevelingen uit diverse rekenkameronderzoeken. Net als bij het ontwikkelen van SMART-doelstellingen, valt ook hier op dat het inrichten van een dergelijke monitoringssystematiek veel vraagt van gemeenten. Dat terwijl gemeenten al kampen met tekorten. De vraag is in hoeverre dusdanig uitgebreide monitoring realistisch en wenselijk is voor gemeenten. Tegelijkertijd is enige vorm van monitoring wel essentieel om doelbereik te bepalen en beleid waar nodig bij te stellen.

Monitoring van doelbereik kan wellicht het beste als een gemeente-overstijgend vraagstuk worden beschouwd, waarbij gemeenten afhankelijk blijven van de Klimaatmonitor. Het is echter wel aan gemeenten om de voortgang van hun eigen projecten in kaart te brengen, evenals het doelbereik hiervan. Dit is nodig om beleid bij te kunnen sturen. Wellicht kunnen gemeenten in dat geval op projectniveau SMART-doelen stellen. Zo wordt duidelijk wat het gewenste resultaat is, op welke termijn dit gerealiseerd moet worden en hoe de voortgang gemeten kan worden.

Ontwikkel een protocol voor informatievoorziening aan de raad

De gemeenteraad heeft een kaderstellende en controlerende rol ten aanzien van het duurzaamheidsbeleid. Een goede informatie-voorziening is noodzakelijk om raadsleden inzicht te geven in de voortgang van de doelen en eventuele bijsturingsmogelijkheden. Monitoring is een belangrijk onderdeel hiervan, maar niet het enige. Gezien de complexiteit en omvang van de duurzaamheidsophave hebben raadsleden vaak behoefte aan meer diepgang en toelichting bij de monitoringsresultaten.

Rekenkamers laten zien dat de informatievoorziening aan de raad over de voortgang van het duurzaamheidsbeleid sterk varieert per gemeente. In sommige gemeenten is duurzaamheid slechts een onderdeel van jaarverslagen en raads-informatiebrieven, terwijl andere gemeenten specifieke rapportages en informatiebijeenkomsten organiseren om de Rad te informeren. Het is niet ongebruikelijk dat in de onderzoeken gevonden wordt dat de raad de informatievoorziening als versnipperd ervaart en het moeilijk vindt om grip te krijgen op de voortgang van het duurzaamheidsbeleid.

Diverse rekenkamers adviseren om de gemeenteraad actief te betrekken bij het inrichten van de informatievoorziening, zodat raadsleden mee kunnen bepalen hoe en wanneer ze worden ingelicht over zowel de uitvoering als de voortgang op de doel-stellingen. Door afspraken vast te leggen in een informatieprotocol ontstaat er duidelijkheid over verwachtingen wat betreft de informatievoorziening.

Box 2 toont op basis van de rekenkamer-rapporten een aantal aandachtspunten waar de gemeente rekening mee kan houden bij het opstellen van een informatieprotocol.

Box 2. *Aandachtspunten voor een protocol voor informatievoorziening aan de Raad*

- Maak een permanent dossier in het raadinformatiesysteem
- Zorg voor vaste rapportagemomenten
- Maak in de rapportering onderscheid tussen diverse opgavegebieden binnen de duurzaamheidsopgave (hernieuwbare energie, gebouwde omgeving, mobiliteit, circulariteit, etc.)
- Rapporteer over de hoofdlijnen van het beleid, de stand van zaken in de uitvoering, de voortgang ten aanzien van de doelstellingen en eventuele beslispunten en bijsturingsmogelijkheden
- Reflecteer en geef toelichting op de getoonde indicatoren. Zorg dat de getoonde cijfers bijdragen aan een overkoepelend beeld ven de stand van zaken en de voortgang ten aanzien van de doelstellingen.

Reflectie van de onderzoekers
De suggestie om de raad te betrekken bij de vormgeving van de informatievoorziening wordt onderschreven door de onderzoekers. Inzicht in de informatiebehoefte van de raad kan wellicht ook bijdragen bij het inrichten van een efficiënt monitoringsysteem.

Claim je rol als gemeenteraad

Hoewel het belangrijk is dat de gemeente de raadsleden in staat stelt om hun taak uit te voeren, wijzen rekenkamers er ook op dat het belangrijk is voor de raad om zelf een positie in te nemen ten aanzien de verduurzamings-opgave. Organiseer binnen de gemeenteraad voldoende kennis om een goede inhoudelijke inbreng op dit dossier te kunnen hebben, bijvoorbeeld door een raadswerkgroep of -commissie in te stellen. Communiceer verwachtingen ten aanzien van de informatievoorziening en stel eisen aan de betrokkenheid van de raad in de beleidscyclus. Zorg voor een duidelijke visie op de verduurzamingsopgave en stel prioriteiten.

Reflectie van de onderzoekers
De keuze om als raad een actievere houding in te nemen ten aanzien van de verduurzamingsopgave is uiteraard politiek van aard. Bepaal daarom als raad hoe de verduurzamingsopgave zich verhoudt tot andere onderwerpen (o.a. omgeving en economie) en toets hoe beleidskeuzes in andere domeinen de verduur-zamingsopgave beïnvloeden.

Informeer ook inwoners en andere stakeholders

Diverse rekenkamers concluderen dat er winst te behalen valt in de informatievoorziening aan inwoners en andere stakeholders. Gemeenten kunnen duurzaamheidsopgaven niet in hun eentje oplossen. Het is daarom belangrijk om andere stakeholders te inspireren en enthousiasmeren om een bijdrage te leveren. Bovendien is transparantie over het beleid en de gerealiseerde resultaten nodig om draagvlak te creëren onder inwoners en andere stakeholders.

In rekenkamerrapporten wordt onder andere aangeraden om op de gemeentelijke website een themadossier te maken waar voor de stad als geheel en voor individuele wijken inzicht worden gegeven in de gezette en nog te zetten stappen. Zo krijgen betrokkenen een beeld van de beleidsvoornemens, de stand van zaken in de uitvoering en de resulterende duurzaamheidswinst. De gemeente kan een dergelijk platform ook gebruiken om successen te communiceren en zelf het goede voorbeeld te geven.

Reflectie van de onderzoekers
Wees pragmatisch bij het inrichten van de communicatie. Probeer waar mogelijk voort te bouwen op de bestaande monitoring en communicatie aan de raad. Hier kan het eerder voorgestelde stoplichtmodel bijvoorbeeld van pas komen, maar ook een dashboard met de monitoringsresultaten. Zorg dan dat je informatievoorziening waar nodig aanpast aan de doelgroep die je hiermee wilt bereiken.

Maak een handleiding voor participatie

Behalve het informeren van bewoners en andere stakeholders is het ook belangrijk om hen actief te betrekken bij de duurzaamheidsopgave. Deze partijen zijn immers belangrijke uitvoerders in de verduurzamingsopgave. Enkele rekenkamers suggereren om een participatie-handleiding op te stellen waarin staat hoe de gemeente participatie organiseert. ***Box 3*** laat zien welke elementen volgens onderzoekers deel kunnen uitmaken van een participatiehandleiding.

Reflectie van de onderzoekers
Vóór het opstellen van een participatiehandleiding is het raadzaam om als gemeente in kaart te brengen welke groepen en organisaties binnen de samenleving mede uitvoering kunnen geven aan het duurzaamheidsbeleid en welke partijen enkel willen meepraten. De gemeente kan met deze groepen in gesprek gaan om te achterhalen welke mogelijkheden zij zien voor hun eigen participatie. De gemeente kan deze wensen vervolgens meewegen bij het opstellen van de participatiehandleiding. Op die manier wordt draagvlak gecreëerd voor de gekozen participatiemethodiek.

Box 3. *Elementen van een participatiehandleiding*

- Aan welke voorwaarden (bewoners)participatie moet voldoen: wanneer en hoe worden partijen betrokken?
- Hoe de gemeente de lusten en lasten verdeeld: hoe kunnen bewoners en andere stakeholders (financieel) meeprofiteren van de genomen verduurzamingsmaatregelen?
- Hoe de gemeente moeilijk bereikbare groepen betrekt: welke kanalen worden ingezet om diverse doelgroepen te bereiken?
- Hoe de gemeente haar rol aankleedt ten aanzien van bewonersinitiatieven en energiecoöperaties: in hoeverre biedt de gemeente (financiële) ondersteuning aan bewonersinitiatieven?
- Hoe de gemeente haar rol aankleedt ten aanzien van private partijen zoals woningcorporaties en bedrijven: hoe werkt de gemeente samen met private partijen?
- Hoe de gemeente omgaat met de inbreng van betrokkenen: hoe zorgt de gemeente voor transparantie over en waardering van de bijdragen van betrokkenen?
- Hoe participatietrajecten worden geëvalueerd: hoe leert de gemeente van eerdere participatietrajecten?

Faciliteer waar mogelijk energiecoöperaties en bewonersinitiatieven

Energiecoöperaties en bewonersinitiatieven zullen in toenemende mate een rol gaan spelen in de energietransitie. Door energiecoöperaties en bewonersinitiatieven te faciliteren kan de gemeente draagvlak creëren bij inwoners en hun betrokkenheid stimuleren. Diverse rekenkamers laten zien dat de onderlinge verhouding tussen energiecoöperaties en (het beleid van) de gemeente echter niet altijd duidelijk is. Zowel voor de energiecoöperaties als voor de gemeente zelf is het niet altijd duidelijk onder welke omstandigheden de gemeente energiecoöperaties stimuleert, faciliteert of zelfs actief ondersteunt.

In rekenkameronderzoeken worden gemeenten aangeraden om na te denken over de rol die zij wil innemen ten aanzien van initiatieven uit de samenleving: Hoe wil de gemeente initiatieven stimuleren? Wat kan de gemeente betekenen voor dergelijke initiatieven? Biedt de gemeente ook financiële ondersteuning? Volgens deze rekenkameronderzoeken dient de gemeente een afwegingskader te creëren om te bepalen hoe zij omgaat met initiatieven vanuit de samenleving. Dit kader kan de gemeente opnemen in haar participatiehandleiding, maar ook breder communiceren (bijv. via de gemeentelijke website) om bewonersinitiatieven te stimuleren.

Reflectie van de onderzoekers

Maak als gemeente gebruik van het organiserend vermogen vanuit de samenleving. Verlies echter niet het zicht op groepen inwoners die niet in staat zijn om (georganiseerd) bij te dragen aan de energietransitie en probeer ook deze groep te betrekken bij de verduurzamingsopgave. Doe dit bijvoorbeeld door een klimaattafel in te richten, waarbij bewoners worden uitgenodigd om mee te denken over verduurzamings-plannen in hun wijk.

Verken mogelijkheden om samen te werken met private stakeholders

Behalve de gemeente en de inwoners spelen ook andere private stakeholders een belangrijke rol in de energietransitie, zoals woningcorporaties en bedrijven. Uit de geanalyseerde onderzoeken blijkt dat gemeenten al actief samenwerken met woningcorporaties en prestatieafspraken hebben gemaakt over de verduurzaming van hun vastgoed. Gemeenten zouden in sommige gevallen echter steviger kunnen inzetten op het stimuleren van verduurzamings-maatregelen bij bedrijven.

De gemeente is verantwoordelijk voor toezicht op en handhaving van de Energiebesparingsplicht (EBP) die bedrijven verplicht om energiebesparende maatregelen te treffen met een terugverdientijd van vijf jaar of minder. Toezicht op en handhaving van de EBP blijkt echter een uitdaging voor veel gemeenten. In ***Box 4*** op de volgende pagina wordt op basis van de rekenkameronderzoeken toegelicht welke knelpunten gemeenten ervaren bij handhaving van de EBP en welke maatregelen zij kunnen nemen om deze knelpunten op te lossen. Er wordt onder andere aanbevolen om de EBP grondig te evalueren. In dit kader is het relevant om te noemen dat Ecorys in opdracht van de NVRR momenteel een DoeMee-onderzoek uitvoert over de EBP. Dit onderzoek moet inzicht geven in de afspraken tussen overheden en omgevingsdiensten, de uitvoering van deze afspraken, en de rapportering hierover aan de politiek. Het onderzoek heeft een agenderende functie, met als doel dat meer gemeenten de EBP gaan implementeren.

Reflectie van de onderzoekers
Los van haar verantwoordelijkheden als bevoegd gezag zou de gemeente bedrijven actiever kunnen inspireren en enthousiasmeren om (aanvullende) energiebesparende maatregelen te treffen, zeker als het bedrijfsleven en de industrie een relatief groot aandeel hebben in de verduurzamingsopgave van de gemeente. De gemeente kan bijvoorbeeld met bedrijven in gesprek gaan over de wederzijdse verwachtingen ten aanzien van de verduurzamingsopgave. Hieruit voortkomende afspraken kunnen worden vastgelegd in een lokaal energieakkoord of een energieconvenant.

Box 4. *Knelpunten in toezicht en handhaving van de Energiebesparingsplicht (EBP)*

Met ingang van 1 januari 2008 is in het Activiteitenbesluit Milieubeheer opgenomen dat bedrijven en instellingen alle energiebesparende maatregelen moeten treffen die binnen vijf jaar terugbetalen. Deze maatregelen zijn opgenomen in de lijst de Erkende Maatregelenlijsten energiebesparing (EML). De EBP geldt voor inrichtingen die jaarlijks meer dan 50.000 kWh aan elektriciteit en/of 25.000 m^3 aardgas (equivalent) gebruiken. Op grond van hetzelfde besluit hebben deze inrichtingen een informatieverplichting om eens per vier jaar over de genomen energiebesparende maatregelen te rapporteren.

Gemeenten zijn meestal verantwoordelijk voor toezicht op en handhaving van de EBP en delegeren deze taak vaak aan omgevingsdiensten. Toezicht op en handhaving van de EBP blijkt echter een uitdaging voor veel gemeenten, blijkt uit diverse rekenkameronderzoeken. Het is bijvoorbeeld niet altijd duidelijk hoeveel bedrijven er aan de besparings- en informatieplicht moeten voldoen, waardoor dit aantal te laag wordt ingeschat. Daarnaast zorgen capaciteitstekorten bij omgevingsdiensten ervoor dat bedrijven niet altijd tijdig worden bezocht en geadviseerd over energiebesparingsmogelijkheden. Hierdoor blijven overtredingen staan, worden controles niet altijd uitgevoerd en wordt er beperkt gerapporteerd door bedrijven.

In rekenkameronderzoeken worden gemeenten geadviseerd om in samenwerking met omgevingsdiensten een sterkere regierol te nemen ten aanzien van energiebesparing bij bedrijven: de EBP moet dezelfde zwaarte meekrijgen als andere taken van de omgevingsdienst. Daarnaast wordt aanbevolen om in de producten- en dienstencatalogus invulling te geven aan het product energietoezicht/energiecontrole, zodat dit tot de reguliere werkzaamheden gaat behoren. Tevens wordt aanbevolen om met de omgevingsdienst kritieke prestatie indicatoren af te spreken die inhoudelijk inzicht geven in de resultaten van controles, zoals de geleverde prestaties op het gebied van energiebesparing of de bijdrage aan gemeentelijke doelstellingen. Het zou bovendien belangrijk dat extra capaciteit vrijkomt voor toezicht en handhaving van de EBP. In 2022 heeft het Rijk hiertoe de Specifieke Uitkering Toezicht en Handhaving Energiebesparingsplicht (SPUK THE) opengesteld voor omgevingsdiensten.

Ten slotte wordt een volledige evaluatie van de energiebesparings- en informatieplicht van aanbevolen, waarbij het instrument mogelijk volledig herzien en opnieuw gestructureerd moet worden.

3 Gemeente overstijgende vraagstukken

3.1 Kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit bij gemeenten

3.2 Ontwikkeling van energie-infrastructuur

3.3 Handreiking gestandaardiseerde monitoring

dialogic

3.1 Kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit bij gemeenten

Uit diverse rekenkameronderzoeken blijkt dat er in veel gemeenten een gebrek is aan kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit om de taken met betrekking tot de energietransitie uit te voeren. Er is een dringende behoefte bij veel gemeenten om hun interne organisatie verder op te bouwen om de doelen op het gebied van duurzaamheid te kunnen realiseren. Tegelijkertijd kampen veel gemeenten met begrotingstekorten: naar verwachting ervaart 80% van de gemeenten een begrotingstekort vanaf 2026.[2]

Voor de uitbreiding van de interne capaciteit zijn gemeenten grotendeels afhankelijk van het Rijk en de middelen die de Rijksoverheid beschikbaar stelt via het Gemeentefonds. Naar aanleiding van plannen uit het Hoofdlijnenakkoord tussen de fracties van PVV, VVD, NSC en BBB, is de verwachting echter dat de begrotingstekorten alleen maar zullen toenemen vanaf 2026. Gevolg hiervan is dat gemeenten zelf moeten onderzoeken welke mogelijkheden zij hebben om blijvend hun taken ten aanzien van de energietransitie te vervullen, laat staan om het gebrek is aan kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit op te lossen.

Voor een effectieve en efficiënte bijdrage aan de energietransitie is het van belang dat gemeenten voldoende middelen tot hun beschikking hebben om intern de nodige kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit te organiseren. Het Rijk is aan zet om het tij te keren en gemeenten in staat te stellen hun taken uit te voeren. In 2023 is eenmalig ruim €1 miljard beschikbaar gesteld voor gemeenten en provincies om kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit te realiseren. Deze middelen hebben de uitvoeringskracht sterk verbeterd.[3] Het is echter belangrijk dat gemeenten structurele middelen ontvangen om ook een structurele aanpak voor de energietransitie te financieren.

Als de plannen uit het Hoofdlijnenakkoord worden doorgevoerd zijn er enkele mogelijkheden voor gemeenten om zelf op zoek te gaan naar de nodige kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit. Samenwerking met andere gemeenten is volgens rekenkamerrapporten een voor de hand liggende optie om meer capaciteit te creëren. Zeker voor kleinere gemeenten kan het waardevol zijn om gezamenlijk een expert in te schakelen die hen adviseert en ondersteunt ten aanzien van een specifiek onderwerp. Daarnaast kunnen gemeenten volgens rekenkamerrapporten sterker leunen op de expertise die aanwezig is bij provincies en andere stakeholders binnen de RES.

Advies aan de Rijksoverheid
Inventariseer welke taken decentraal uitgevoerd worden en welke middelen hiervoor nodig zijn. De middelen die gemeenten tot hun beschikking krijgen zijn niet altijd toereikend om deze kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit te realiseren. Ga na in hoeverre de middelen die gemeenten ontvangen in verhouding staan tot de taken die toegewezen krijgen vanuit het Rijk, of zoek door het stimuleren van samenwerking naar oplossingen voor capaciteitsproblemen.

[2] BDO (2024). Onbalans taken en middelen bedreigt slagkracht gemeenten.
[3] VNG (2024). Stand van zaken bestuurlijke afspraken klimaat en energie.

3.2 Ontwikkeling van energie-infrastructuur

Hoewel gemeenten een belangrijke rol spelen bij het stimuleren van energie-infrastructuur (o.a. zonneweides, windparken en energienetwerken), kunnen zij dit in veel gevallen niet enkelzijdig realiseren. De gemeente is over het algemeen het bevoegd gezag voor zonneweides, maar is afhankelijk van de provincie wanneer zonneweides gemeentegrenzen overstijgen. In dat geval draagt de provincie zorg voor participatietrajecten, afspraken met belanghebbenden, vergunningverlening en aanbestedingen. Provincies zijn tevens het bevoegd gezag voor omgevingsvergunningen voor windparken met een opgesteld vermogen tussen 5 en 100 MW. Windparken met een opgesteld vermogen van meer dan 100 MW vallen onder de Rijks-coördinatieregeling (RCR). Voor de realisatie van hun doelen ten aanzien van hernieuwbare energieopwek zijn gemeenten in veel gevallen dus afhankelijk van (samenwerking met) provincies en soms zelfs het Rijk.

Plannen voor hernieuwbare opwek worden verder bemoeilijkt door toenemende dreiging van netcongestie. Sommige gemeenten kunnen hele nieuwbouwwijken niet meer aansluiten op het elektriciteitsnet vanwege tekorten in de transportcapaciteit. Hoewel netbeheerders verantwoordelijk zijn voor de goede werking van het elektriciteitsnet, kunnen gemeenten zelf een belangrijke rol spelen in het realiseren van versnelde ruimtelijke inpassing van elektriciteitsinfrastructuur. Met de Omgevingswet, de geplande Energiewet en de nieuwe regels die netbeheerders toestaan bepaalde projecten voorrang te verlenen bij het realiseren van nettoegang, krijgen gemeenten nieuwe mogelijkheden om integraal te gaan programmeren. [4] Zo kunnen gemeenten slimmer en flexibeler omgaan met het stroomnet en klantaansluitingen maatschappelijk prioriteren. De Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG) heeft een handreiking ontwikkeld die gemeenten op basis van deze kennis moet helpen bij de inpassing van elektriciteitsinfrastructuur.[5] Deze opgave vraagt echter om een stevige gezamenlijke aanpak met het Rijk, provincies en netbeheerders.

[4] Artikel 'ACM maakt maatschappelijk prioriteren door netbeheerders mogelijk', geraadpleegd via: www.acm.nl
[5] VNG (2023). Handreiking Ruimtelijke inpassing van energie-infra. Groeidocument.

3.3 Handreiking gestandaardiseerde monitoring

In hoofdstuk 2 werd al duidelijk dat er behoefte is aan betere monitoring van de voortgang en resultaten van gemeentelijk duurzaamheidsbeleid. Vanwege de beperkte capaciteit en middelen die gemeenten tot hun beschikking concludeerden wij als onderzoekers echter dat gemeenten wellicht toch afhankelijk moeten blijven van de Klimaat-monitor voor de monitoring van doelbereik, ondanks eventuele uitdagingen die dit met zich meebrengt. In dat geval zouden gemeenten zich vooral moeten richten op monitoring van de voortgang in de uitvoering.

Om te voorkomen dat iedere gemeente opnieuw het wiel moet uitvinden en dat er versnippering plaatsvindt in de monitoring, zou bijvoorbeeld het Rijk, de VNG of het Planbureau voor de Leefomgeving (PBL) een handreiking kunnen ontwikkelen voor een gestandaardiseerd monitoringssysteem. Hierin kunnen deze partijen handvatten bieden aan gemeenten om de voortgang en impact van diverse beleids-maatregelen te monitoren. Dit vraagt om een inventarisatie van beleidsmaatregelen gemeenten kunnen nemen, evenals de beste manieren om de uitkomsten hiervan te monitoren, wellicht ook met behulp van de Klimaatmonitor. De handreiking kan vervolgens een overzicht geven van de rollen en verantwoordelijkheden die de gemeente heeft in de energietransitie, de beleidsmaatregelen die de gemeente in dit kader kan nemen, en de beste manieren om de uitkomsten hiervan te monitoren. Op die manier kan de handreiking gebruikt worden om voortgang te monitoren, maar ook om doelstellingen en beleid vorm te geven.

Advies aan het Rijk, de VNG en het PBL
Onderzoek in hoeverre gemeenten daadwerkelijk behoefte hebben aan een handreiking voor gestandaardiseerde monitoring en ontwikkel deze afhankelijk van de uitkomsten. Ga ook na in hoeverre je knelpunten kan wegnemen bij het gebruik van de Klimaatmonitor voor monitoring doelbereik op gemeentelijk niveau.

4 Lacunes

4.1 Onderbelichte sectoren: Industrie & Landbouw

4.2 Samenhang met andere beleidsdomeinen

4.3 De rol van de nieuwe Omgevingswet

4.4 Reflectie op externe ontwikkelingen en landelijk beleid

4.5 Energiearmoede

dialogic

4.1 Onderbelichte sectoren: Industrie & Landbouw

In het rapport 'Uitvoeringskosten van het Klimaatakkoord voor decentrale overheden in 2022 – 2030' worden de taken van gemeenten, provincies en waterschappen uiteengezet. Op basis van de rekenkamerrapporten wordt geconstateerd dat in het duurzaamheidsbeleid van gemeenten beperkt aandacht is voor de sectoren industrie en landbouw, terwijl zij hier wel een rol hebben. De inzet van provincies en waterschappen lijkt daarentegen beter aan te sluiten op de rol die zij hebben en de verduurzamingsophave waar zij voor staan.

Gemeenten zijn onder andere verantwoordelijk voor het handhaven van de energiebesparings-plicht (EBP) in de industrie. Eerder werd al aangegeven dat toezicht op en handhaving van de energie-besparingsplicht niet altijd voorspoedig verloopt. Buiten hun rol als bevoegd gezag lijken gemeenten weinig aanvullende inspanningen te leveren om de verduurzaming van de industrie te stimuleren. Het is echter begrijpelijk dat gemeenten hun beperkte capaciteit inzetten voor opgaven waar zij een duidelijkere bijdrage kunnen leveren. Hierbij speelt ook dat gemeenten wellicht niet weten welke rol zij kunnen innemen, waardoor hier niet proactief op wordt ingezet.

Wat betreft landbouw zijn gemeenten verantwoordelijk voor het aansluiten bij het regionaal programma veenweidegebieden (indien van toepassing), het ondersteunen van landbouwbedrijven, het vergoten van areaal natuur en het aanpakken van voedsel-verspilling. Slechts een zeer beperkt deel van de rekenkamerrapporten verwijst echter naar beleid om landbouw en glastuinbouw te verduurzamen. Zo zijn er enkele voorbeelden van gemeenten die met hun beleid voedselverspilling tegengaan of geothermie onderzoeken als bron voor verduurzaming van de glastuinbouw. Bij de meeste gemeenten lijkt landbouw echter weinig aandacht te krijgen in het duurzaamheidsbeleid.

Advies aan gemeenten en provincies
Ga na in hoeverre landbouw en industrie onderdeel zijn van de verduurzamingsopgave. Geef prioriteit aan wettelijke taken en voer eventueel aanvullend beleid als industrie en landbouw in jouw gemeente of provincie bovengemiddeld belastend zijn voor het klimaat. Monitor de stand van zaken met betrekking tot energieopwek en –uitstoot van deze sectoren.

4.2 Samenhang met andere beleidsdomeinen

Zowel in beleid van decentrale overheden als in rekenkamer-onderzoeken wordt duurzaamheid vaak beschouwd als apart beleidsdomein, waardoor het geïsoleerd wordt aangepakt. Duurzaamheid is echter een complex en veelomvattend onderwerp dat veel samenhang kent met andere beleidsdomeinen. Beleid dat bijdraagt aan doelbereik in een beleidsdomein kan doelbereik in een ander beleidsdomein juist belemmeren. Het is echter ook mogelijk dat beleid synergetisch bijdraagt aan doelstellingen uit meerdere beleidsdomeinen. Het is daarom belangrijk voor gemeenten om duurzaamheid mee te nemen als speerpunt in andere beleidsdomeinen en vice versa. Dit draagt bij aan de effectiviteit en efficiëntie van al het gemeentelijk beleid. Rekenkamers kunnen vervolgens nagaan in hoeverre synergie wordt beoogd en gewaarborgd tussen diverse beleidsdomeinen en welke gevolgen dit heeft voor de doeltreffendheid en doelmatigheid van het gemeentelijk beleid.

Advies aan gemeenten
In eerdere onderzoeken voor gemeenten is Dialogic voorbeelden tegengekomen waar de afdeling Duurzaamheid kennissessies organiseerden voor medewerkers van andere beleidsdomeinen, of medewerkers aan andere beleidsdomeinen ‘uitleenden’. Hierdoor waren de verschillende beleidsdomeinen beter geborgd om de samenhang met duurzaamheid te borgen. Dit geldt voornamelijk voor grotere gemeenten, bij kleinere gemeenten is het beter haalbaar om samenhang informeel te borgen.

Advies aan rekenkamers
Onderzoek waar mogelijk de samenhang van duurzaamheidsbeleid met beleid uit andere domeinen. Onderzoek bijvoorbeeld in hoeverre andere beleidsdomeinen de duurzaamheidsambities bevorderen of juist tegenwerken.

4.2 De rol van de nieuwe Omgevingswet

Op 1 januari 2024 is de nieuwe Omgevingswet in werking getreden. De Omgevingswet biedt een geïntegreerd kader om de fysieke leefomgeving beter te beheren en ontwikkelen. Voor gemeenten betekent dit meer flexibiliteit om lokale beleids-keuzes te maken en in te spelen op de behoeften van lokale stakeholders. Tegelijkertijd brengt de implementatie uitdagingen met zich mee, aangezien dit vraagt om een aanpassing van bestaande processen en systemen binnen de gemeente.

De Omgevingswet wordt beperkt genoemd in bestaande rekenkamerrapporten, terwijl de wet wel invloed heeft op het duurzaamheidsbeleid van gemeenten. Gemeenten moeten uiterlijk 1 januari 2027 een Omgevingsvisie opstellen, waarin meerdere sectorale visies worden samengebracht tot één integraal verhaal over de fysieke leefomgeving. Uiterlijk op 31 december 2031 moeten gemeenten een omgevingsplan hebben dat regels bevat voor een evenwichtige toedeling van functies aan locaties. Slechts enkele rekenkamers verwijzen al naar reeds opgestelde omgevingsvisies en de samenhang hiervan met het duurzaamheidsbeleid van de betreffende gemeente. In de meeste gevallen wordt er echter nog niet verwezen naar de Omgevingswet.

Advies aan gemeenten
Hoewel gemeenten nog tijd hebben om hun Omgevingsvisie op te stellen, is het aan te raden om zo snel mogelijk met de Gemeenteraad in gesprek te gaan over de inbedding van de instrumenten van de Omgevingswet.

Advies aan rekenkamers
Onderzoek in hoeverre duurzaamheidsbeleid rekening houdt met de nieuwe kaders uit de omgevingswet. Evalueer de doeltreffendheid en doelmatigheid van de implementatie van het Omgevingswet-instrumentarium door de gemeente.

4.4 Reflectie op externe ontwikkelingen en landelijk beleid

De energietransitie is continu aan verandering onderhevig: wetenschap en innovatie zorgen voor nieuwe inzichten en kansen, ambities worden gevormd en bijgesteld, nieuw beleid wordt uitgevoerd en geëvalueerd, en geopolitieke ontwikkelingen bewegen de mondiale energiemarkt. Rekenkamers reflecteren in hun onderzoeken (nog) beperkt op dergelijke ontwikkelingen, terwijl deze een wezenlijke impact hebben op decentrale overheden en de bevolking. Zo zorgen stijgende energieprijzen bijvoorbeeld door toenemende energiearmoede, terwijl landelijke instrumenten juist nieuwe kansen kunnen bieden om lokale opgaven beter aan te pakken. Het zou waardevol zijn voor decentrale overheden en rekenkamers om meer aandacht te hebben voor externe ontwikkelingen en ontwikkelingen in landelijk beleid zodat hier lokaal op ingespeeld kan worden. Het probleem is hoogstwaarschijnlijk niet de bekendheid met dergelijke ontwikkelingen, maar de vertaling hiervan naar (aangepast) beleid.

Advies aan decentrale overheden
Ga periodiek na in hoeverre er veranderingen zijn in de beleidscontext van jouw organisatie. Doe dit bijvoorbeeld aan de hand van een DESTEP-analyse, waarbij demografische, economische, sociaal-culturele, technologische, ecologische en politiek-juridische omgevingsfactoren geïdentificeerd worden. Bespreek waar veranderingen hebben plaatsgevonden, welke kansen en uitdagingen dit oplevert voor duurzaamheidsbeleid en hoe je hier als organisatie op kan inspelen.

4.5 Energiearmoede

Een externe ontwikkeling die onvoldoende aandacht krijgt in gemeentelijke rekenkameronderzoeken is energiearmoede. Sinds 2021 hebben hoge energieprijzen geleid tot een toename in de aandacht voor dit onderwerp. Een huishouden is energiearm wanneer het laag inkomen heeft in combinatie met een hoge energierekening en/of een woning van slechte energetische kwaliteit.[6] Gemeenten hebben een belangrijke rol in het aanpakken van energiearmoede. Zo kunnen gemeenten nationaal beleid implementeren en uitvoeren, zoals de energietoeslag in 2022 en 2023, en kunnen ze ook zelf maatregelen treffen om huishoudens te ondersteunen, bijvoorbeeld met energiecoaches. Er is op dit moment nog weinig aandacht voor energiearmoede in rekenkamerrapporten, waardoor onduidelijk is in hoeverre dit onderwerp (expliciet) onderdeel is van gemeentelijk beleid. Het is raadzaam om als gemeente te monitoren op energiearmoede en om hier actief beleid voor te ontwikkelen.

Advies aan rekenkamers
Evalueer de wendbaarheid van decentrale overheden. In hoeverre zijn overheden in staat om ontwikkelingen te signaleren en het beleid op basis hiervan aan te passen? Is dit proces doeltreffend en doelmatig?

[6] TNO (2024). Energiearmoede in Nederland 2019-2023. Een overzicht van 2019 tot en met 2023 en een verdieping op onderconsumptie.

5 Conclusies en aanbevelingen

5.1 Conclusies

5.2 Aanbevelingen

dialogic

5.1 Conclusies

Doordat de rekenkamers in hun onderzoeken eenzelfde inhoudelijke focus hebben, zijn de uitdagingen, conclusies en lessen goed te vergelijken. Vooral **gemeenten ervaren vergelijkbare opgaven** bij de uitvoering van hun duurzaamheidsbeleid. Het realiseren van doeltreffend en doelmatig beleid wordt vooral bemoeilijkt door een gebrek aan concrete en meetbare doelstellingen en structurele monitoring. Daarnaast is de raad niet altijd in staat haar kaderstellende en controlerende taak uit te voeren, bijvoorbeeld doordat de informatievoorziening ontoereikend is of doordat de raad zelf geen duidelijke positie inneemt ten aanzien van het onderwerp duurzaamheid. Verder besteden gemeentelijke rekenkamers veel aandacht aan de betrokkenheid van inwoners en andere stakeholders en wordt geconstateerd dat er ruimte is voor verbetering van de communicatie richting stakeholders, de participatie van inwoners, en de samenwerking met zowel burgerinitiatieven als met het bedrijfsleven.

Rekenkamerrapporten van provincies en waterschappen leveren beperkt overkoepelende lessen op, vooral omdat deze relatief vaker geënt zijn op specifieke onderwerpen.

Als onderdeel van een gedecentraliseerde eenheidsstaat krijgen gemeenten veel verantwoordelijkheid in de energietransitie, maar ook veel ruimte om hun eigen plannen te ontwikkelen en uitvoeren. Gemeente zijn **relatief goed in staat om zelf vraagstukken in de energietransitie op te pakken**. Er zijn echter enkele vraagstukken waarbij gemeenten sterker afhankelijk zijn van provincies en het Rijk. Zo kampen veel gemeenten met capaciteitstekorten die het Rijk kan oplossen door meer budget beschikbaar te stellen. Daarnaast is de gemeente afhankelijk van samenwerking met andere bevoegd gezagen voor de realisatie van energie-infrastructuur die randvoorwaardelijk is voor de succesvolle uitvoering van hun duurzaamheidsbeleid. Tenslotte zouden gemeenten wellicht baat hebben bij een handreiking voor gestandaardiseerde monitoring, waarvoor zij afhankelijk zijn van de expertise en het organiserend vermogen van het Rijk.

Diverse onderwerpen krijgen minder aandacht in rekenkameronderzoeken en/of het duurzaamheidsbeleid van gemeenten. De sectoren industrie en landbouw zijn over het algemeen onderbelicht in duurzaamheidsbeleid van decentrale overheden, ook de formele bevoegdheden en verantwoordelijkheden. Ook de samenhang met andere beleidsdomeinen (o.a. economie) komt beperkt aan bod in rekenkameronderzoeken, terwijl synergie tussen beleidsdomeinen de doeltreffendheid en doelmatigheid van gemeentelijk beleid bevordert. Tot slot kan beter ingespeeld worden op externe ontwikkelingen en landelijk beleid, zoals de toename van energiearmoede en de introductie van de nieuwe Omgevingswet.

5.2 Aanbevelingen

In de **analyse van *do's* en *don'ts*** behorend bij het Metadossier Energietransitie zijn diverse aanbevelingen gedaan voor het uitvoeren van rekenkameronderzoek naar de energietransitie. De onderzoekers onderschrijven deze aanbevelingen, welke zijn opgenomen in **Bijlage 4**. Daarnaast onderscheiden de onderzoekers drie aanvullende aanbevelingen voor rekenkamers, gevolgd door enkele aanbevelingen aan beleidsmedewerkers bij decentrale overheden en beleidsmedewerkers bij de Rijksoverheid.

rekenkamers

1. ***Voorkom dat rekenkameronderzoek reeds bestaande inzichten oplevert.***
   Bestaande rekenkameronderzoeken over de totaliteit van het duurzaamheidsbeleid leveren veelal vergelijkbare inzichten op. Sommige knelpunten komen echter nadrukkelijker voor bij sommige gemeenten dan bij anderen. Om zo veel mogelijk te halen uit een rekenkameronderzoek kan het waardevol zijn om vooraf na te gaan welke knelpunten voorkomen in de betreffende gemeente en in hoeverre de aanbevelingen uit bestaande rekenkameronderzoeken en deze meta-analyse toegepast kunnen worden om deze knelpunten op te lossen. Voorkom dat nieuw rekenkamer-onderzoek bestaande inzichten oplevert en leg de focus op gemeente-specifieke onderwerpen en knelpunten.

2. ***Signaleer hiaten in en kansen voor duurzaamheidsbeleid.***
   De energietransitie is continu aan verandering onderhevig. De implicaties van externe ontwikkelingen worden niet altijd tijdig gesignaleerd door gemeenten. Rekenkamer-onderzoek is momenteel vooral gericht op de huidige inrichting, uitvoering, doeltreffend-heid en doelmatigheid van beleid, maar zou ook een rol kunnen spelen in het identificeren van hiaten en signaleren kansen voor gemeentelijk duurzaamheidsbeleid. Rekenkamers kunnen onderzoeksvragen formuleren om externe ontwikkelingen en de hieruit volgende kansen en hiaten te onderzoeken.

3. ***Evalueer de wendbaarheid van decentrale overheden.***
   Behalve het agenderen van ontwikkelingen kunnen rekenkamers ook evalueren in hoeverre overheden zelf in staat zijn om ontwikkelingen te signaleren en het beleid op basis hiervan aan te passen. Zo zouden rekenkamers meer aandacht kunnen besteden aan onderwerpen zoals de Omgevingswet, energiearmoede en zelfs de samenhang van duurzaamheid met andere beleidsdomeinen.

5.2 Aanbevelingen

Beleidsmedewerkers bij decentrale overheden

4. ***Zorg voor verankering van duurzaamheidsbeleid in de gemeentelijke organisatie.***

   Deze meta-analyse bevat enkele suggesties om de processen rondom duurzaamheidsbeleid te professionaliseren, waaronder het introduceren van een structurele monitoringssystematiek, een protocol voor informatievoorziening aan de raad en een handleiding voor participatie. Deze tools zijn voorbeelden van manieren waarop je inspanningen ten aanzien van de energietransitie op de lange termijn kan inbedden in de gemeentelijke organisatie en de afhankelijkheid van individuen kan verminderen.

5. ***Voorkom verkokering van de gemeentelijke organisatie en organiseer samenhang met andere beleidsdomeinen.***

   Duurzaamheid is een complex en veelomvattend onderwerp dat veel samenhang kent met andere beleidsdomeinen. Onderzoek in hoeverre huidige doelstellingen en beleidsplannen voor duurzaamheid aansluiten op de doelen en plannen in andere domeinen. Ga op zoek naar mogelijkheden om opgaven synergetisch op te pakken, door interactie tussen domeinen te verbeteren in de vorm van kennissessies of het ‘uitlenen’ van medewerkers .

6. ***Benut uitvoeringskracht van de samenleving.***

   Bepaal hoe je als gemeente omgaat met participatie van inwoners, bewonersinitiatieven, energiecoöperaties en andere private stakeholders. Onderzoek welke kansen er zijn om de uitvoeringskracht van deze partijen beter te benutten en stel een participatieplan op om dit te realiseren.

7. ***Organiseer verbeterde monitoring op uitvoering en benut beschikbare monitors voor doelbereik.***

   Rekenkamers doen verschillende suggesties voor monitoring van het duurzaamheidsbeleid, waaronder het stellen van SMART-doelen, het ontwikkelen van een structurele monitorings-systematiek en het introduceren van een protocol voor informatievoorziening aan de Raad. Zorg dat je als gemeente voldoende informatie hebt om doelstellingen en beleid waar nodig bij te sturen. Het is raadzaam om op projectniveau SMART-doelen te stellen en monitoren. Realiseer je echter dat beleid breder is dan individuele projecten, en meet ookde verschillende vormen van input voor beleid (zoals financiële middelen en netwerken waarin de gemeenten opereert) en overkoepelende uitkomsten. Maak voor het monitoren van doelbereik zo veel mogelijk gebruik van beschikbare bronnen, zoals de Klimaatmonitor.

5.2 Aanbevelingen

Beleidsmedewerkers bij de Rijksoverheid

8. ***Inventariseer welke taken decentraal uitgevoerd worden en welke middelen hiervoor nodig zijn.***

   Steeds meer taken worden bij gemeenten belegd, terwijl zij niet altijd de kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit hebben om deze taken goed uit te voeren. De middelen die gemeenten tot hun beschikking krijgen zijn niet altijd toereikend om deze kennis, expertise en uitvoeringscapaciteit te realiseren. Ga na in hoeverre de middelen die gemeenten ontvangen in verhouding staan tot de taken die ze toegewezen krijgen vanuit het Rijk.

9. ***Onderzoek in hoeverre er behoefte is aan een handreiking voor monitoring.***

   In deze meta-analyse wordt een voorstel gedaan voor een handreiking voor gestandaardiseerde monitoring om versnippering te voorkomen en lasten voor gemeenten te verlichten. Ga na in hoeverre er bij gemeenten daadwerkelijk behoefte is voor een dergelijke handreiking. Ga ook na in hoeverre je knelpunten kan wegnemen bij het gebruik van de Klimaatmonitor voor monitoring doelbereik op gemeentelijk niveau.

Bijlagen

Bijlage 1. Lijst met rekenkameronderzoeken

Bijlage 2. 'Tekst-bevraag-tool'

Bijlage 3. Analysekader

Bijlage 4. Aanbevelingen Analyse "Do's en Dont's"

dialogic

Bijlage 1a. Lijst met rekenkameronderzoeken

Gemeentelijke rekenkameronderzoeken

- Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel, *Raad weten met energie*, 2020
- Alphen aan den Rijn, *Energieakkoord Holland Rijnland 2017-2025. Onderzoek naar de uitvoering in Alphen aan den Rijn*, 2023
- Amsterdam, *Verduurzaming warmtevoorziening met warmtenetten. Geen geïsoleerd vraagstuk,* 2019
- Apeldoorn, *Verkenning energietransitie Apeldoorn, Schakelen naar de hoogte versnelling,* 2018
- BEL gemeenten (Blaricum, Eemnes en Laren), *Inzicht in de energietransitie binnen de BEL-gemeenten*, 2020
- Bergeijk, *Klimaatneutraal in 2025. Met hernieuwde energie,* 2018
- Best, Eindhoven, Geldrop-Mierlo, Neunen, Son en Breugel, Veldhoven, Waarle , *MRE & SGE Regionale Opgaven*, 2018
- Breda, *Het Bredase klimaatbeleid Evaluatie 2008-2018- mooie ambities, nu naar meer resultaat!* 2019
- Den Haag, *Meer doen met meedoen, bewonersparticipatie in de energietransitie*, 2023
- Den Helder, *Quickscan Duurzaamheidsbeleid gemeente Den Helder*, 2021
- Eindhoven, *Duurzaamheid The Next Step*, 2017
- Emmen, *Onderzoek naar duurzaamheidsbeleid*, 2024
- Harlingen, *rekenkameronderzoek naar het duurzaamheidsbeleid van de gemeente Harlingen*, 2020
- Hilversum, *Betrokkenheid inwoners energie en warmtetransitie*, 2021
- Hoeksche Waard, *Gemeente Hoeksche Waard in 2040 energieneutraal?* 2020
- Krimpenerwaard, *Quickscan De rol van de raad bij de Regionale Energiestrategie*, 2023
- Leeuwarden, *Voortgang Energietransitie Leeuwarden*, 2018
- Middelburg, *rekenkamerbrief Duurzaamheid Middelburg*, 2022
- Nijmegen, *De knop om, Lessen voor de energietransitie*, 2018
- Noordoostpolder, *Energiek vooruit. Onderzoek naar de inzet van de gemeente Noordoostpolder in de energietransitie en de rol van de raad*, 2020
- Papendrecht, *Onderzoek duurzaamheidsbeleid*, 2022
- Ridderkerk, *De energietransitie in Ridderkerk*, 2021
- Rotterdam, *Warmte zonder leiding*, 2019
- 's-Hertogenbosch, Oss, Tilburg en Breda, *De energietransitie in 's-Hertogenbosch*, Oss en Tilburg, 2023
- Steenwijkerland, *rekenkameronderzoek naar duurzaamheidsbeleid Steenwijkerland*, 2022
- Stichtse Vecht, *Worstelen met klimaatbeleid*, 2022
- Utrecht, *Grip op energietransitie. Een onderzoek naar de beïnvloedingsmogelijkheden van de gemeente bij concrete projecten*, 2021
- Utrecht, *Onbegonnen werk: onderzoek naar de verduurzaming van gemeentelijk vastgoed in Utrecht*, 2022

Bijlage 1b. Lijst met rekenkameronderzoeken

- Veenendaal, *Energie: Van ambitie naar transitie*, 2020
- Veere, *De energietransitie in Veere: Onderzoek naar ambities, plannen en uitvoering*, 2023
- Veldhoven, *Naar meer zicht op duurzaamheid*, 2021
- Venray, *Energieambities Venray*, 2022
- Wageningen, *Onderzoek naar de effectiviteit van het Wageningse klimaatbeleid*, 2020
- Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer, *Energie steken in participatie. Een onderzoek naar participatie ten behoeve van Regionale Energiestrategie 1.0*, 2022
- Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam Voorburg, *Toezicht & Handhaving Energiebesparingsplicht: Verkennend onderzoek rekenkamercommissie Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest en Leidschendam Voorburg*, 2022
- Zaanstad, *Grip op warmtenetwerk Zaanstad*, 2023
- Zaanstad, *Energiebesparings- en informatieplicht bij bedrijven in Zaanstad*, 2023
- Zeist, *Zeist energieneutraal, onderzoek naar de gemeentelijke ambities*, 2023
- Schiedam, *rekenkameronderzoek Nieuwe Energie voor Groenoord fase 1,* 2022

Provinciale rekenkameronderzoeken

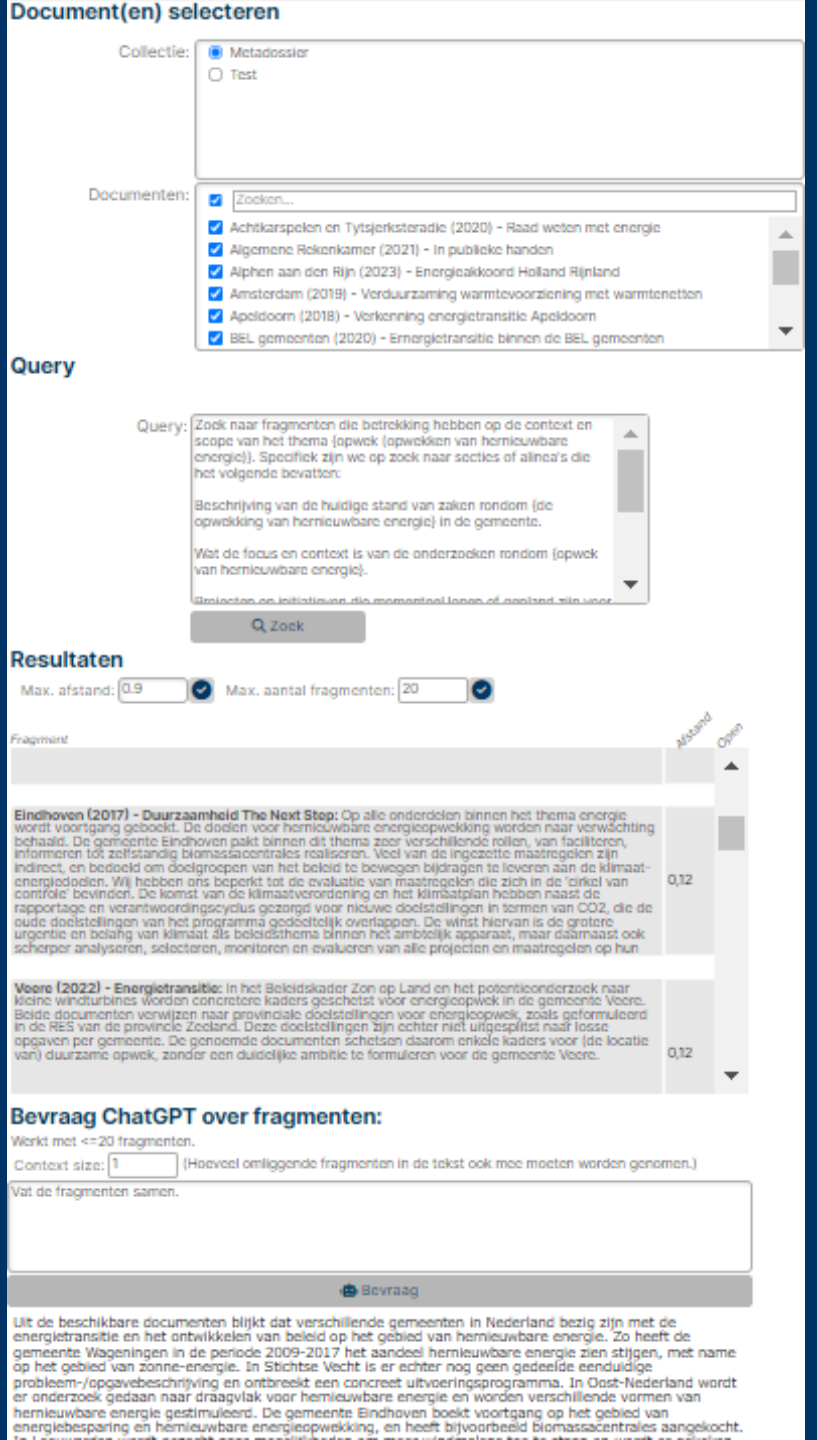
- Alle provinciale rekenkamers, *Energie in Transitie*, 2018
- Randstedelijke rekenkamer, *Leiding onder druk. Onderzoek naar de provinciale besluitvorming en informatievoorziening inzake het Warmtebedrijf Rotterdam*, 2020
- rekenkamer Oost-Nederland, *Energietransitie Gelderland*, 2024
- rekenkamer Oost-Nederland, *Inspannen voor draagvlak. Rol provincie Gelderland en Overijssel bij draagvlak voor hernieuwbare opwek*, 2020
- Noordelijke rekenkamer, *Regionale democratie vergt energie. Een onderzoek naar de democratische legitimatie van de Regionale Energiestrategie*, 2021
- Noordelijke rekenkamer, *Verdeling onder hoogspanning. Onderzoek naar verdeling kosten en baten bij duurzame-energieprojecten*, 2020
- Zuidelijke rekenkamer, Reflectie basisrapportage Limburgs Energie Fonds, 2023
- Zuidelijke rekenkamer, Voortgang Energietransitie provincie Limburg, 2023
- Zuidelijke rekenkamer, Voortgang Energietransitie provincie Noord-Brabant, 2023

rekenkameronderzoeken van waterschappen

- Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden, *Energiebeleid bij Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden*, 2021
- Hoogheemraadschap van Rijnland, *Rijnland energieneutraal*, 2021
- Waterschap Rivierenland, *Doeltreffendheid en doelmatigheid energieneutraal waterschap in 2030*, 2022
- Waterschap Rivierenland, Waterschap Rivierenland energieneutraal: *rekenkameronderzoek doeltreffendheid en doelmatigheid eigen opwekking duurzame energie*, 2023

Bijlage 2. *'Tekst-bevraag-tool'*

Dialogic heeft een eigen tool ontwikkeld waarmee een omvangrijke selectie aan documenten bevraagd kan worden met behulp van AI. Deze tool combineert zogenaamde *embeddings* met de chat-functie van ChatGPT. Simpel gezegd worden met de tool (geautomatiseerd) de relevante passages uit documenten gehaald en stelt ChatGPT op basis daarvan een antwoord op. In dat antwoord wordt als bronverwijzing verwezen naar de relevante passages waar die zin in dat antwoord op gebaseerd is. Voor het gebruik van deze tool worden eerst fragmenten aan tekst uit alle documenten omgezet in *embeddings* . Dit zijn numerieke representaties van tekst waarmee een computer kan rekenen. Door vervolgens een vraag in te voeren, kan er via die *embeddings* uitgerekend worden welke fragmenten tekst uit de documenten inhoudelijk het meest overeenkomen met de gestelde vraag. Door de meest relevante fragmenten uit de documenten te delen met ChatGPT, kan ChatGPT op basis hiervan een antwoord opstellen.

Bijlage 3. Analysekader

De onderstaande tabel toont het analysekader dat de onderzoekers hebben gebruikt om de meta-analyse uit te voeren. Op basis van het Metadossier Energietransitie en eigen expertise hebben de onderzoekers inhoudelijke opgavegebieden (kolommen) en onderzoeksthema's (rijen) geïdentificeerd die gezamenlijk een vrij complete weergave bieden van de (mogelijke) inhoud van rekenkameronderzoeken. Voor iedere combinatie van een opgavegebied en onderzoeksthema is een 'zoekopdracht' uitgevoerd in de *'tekst-bevraag-tool'* om te achterhalen welke uitdagingen, conclusies en lessen diverse rekenkameronderzoeken hieraan verbinden. Door gestructureerd iedere combinatie te onderzoeken is in de onderstaande tabel een vrijwel uitputtend overzicht gecreëerd van overkoepelende lessen uit de rekenkameronderzoeken.

	Energieopwek	Gebouwde omgeving	Mobiliteit	Industrie	Landbouw	Gemeentelijke organisatie
Context						
Ambities						
Sturing						
Uitvoeringsplannen						
Uitvoering						
Samenwerking & participatie						
Monitoring & evaluatie						
Rol van de raad						
Doelbereik						
Doeltreffendheid						
Doelmatigheid						

Bijlage 4a. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

Algemene tips/opmerkingen rekenkameronderzoek

Zorg voor een goede leesbaarheid van het rapport. Dit kan door:

- Een duidelijke scheiding aan te brengen tussen de nota van bevindingen en het bestuurlijke rapport met de conclusies en aanbevelingen van de rekenkamer. Voorbeelden: o.a. Rekenkamer Oost-Nederland, Ridderkerk, Veldhoven, Harlingen, Hoekse Waard, Breda en Eindhoven.
- Apart van of in het rapport de belangrijkste onderdelen van het rapport (bevindingen, conclusies en aanbevelingen) kort weer te geven op één A4 zoals de rekenkamercie's van Veenendaal, 's-Hertogenbosch, Oss en Tilburg (in hun gezamenlijke onderzoek), Zeist, Hoeksche Waard (m.b.v. een infographic) en Hoogheemraadschap De Stichtse Rijnlanden hebben gedaan. Op het A4 van Zeist staat ook een infographic met een samenvatting van "het pad naar een energieneutraal Zeist". Op het A4 van het hoogheemraadschap wordt verwezen naar succesverhalen. De rekenkamer Zaanstad publiceerde naast het rapport een publiekssamenvatting.
- Infografics of schema's te gebruiken. Zo heeft rekenkamercie Krimpenerwaard de rollen van raadsleden bij het opstellen van de RES in een infographic duidelijk gemaakt. De rekenkamer(cie)s Alphen aan den Rijn, Stichtse Vecht, Krimpenerwaard, Hoogheemraadschap van Rijnland en Venray hebben met behulp van tijdlijnen/stroomschema's (de ontwikkeling van) beleid met betrekking tot de energietransitie in beeld gebracht. De rekenkamer Nijmegen heeft infografics gebruikt ter verduidelijking en ondersteuning van de bevindingen.
- Conclusies en aanbevelingen te formuleren in één zin (bijv. vetgedrukt, schuingedrukt of in een kleur) met daaronder een (korte) toelichting. Voorbeelden: rekenkamer(cie)s Rotterdam, Zaanstad, Noordoostpolder, Oost-Nederland, Nijmegen en Stichtse Vecht.
- Het rapport in een format op te maken dat digitaal goed leesbaar is door bijvoorbeeld met tabbladen te werken zoals de rekenkamercommissie Veenendaal heeft gedaan.

Neem altijd normen of een normenkader op in het rapport. Door normen te formuleren en op te nemen in het rapport, maak je het onderzoeksproces transparant voor de ambtelijke organisatie, het college, de gemeenteraad, provinciale staten of het algemeen bestuur van het waterschap; zij weten op basis van welke uitgangspunten de conclusies van het onderzoek getrokken zijn. Bij het opstellen van de normen kan je rekening houden met de volgende aspecten:

- Als de uitvoering van een onderzoek door een extern onderzoeksbureau wordt gedaan, zorg dan als rekenkamer(cie) dat er, voorafgaand aan de dataverzameling, ruimte en tijd wordt ingepland voor het opstellen van een normenkader.
- Zorg dat er een relatie is tussen de normen en de centrale vragen en/of de onderzoeksvragen en/of de conclusies, voorbeelden: o.a. Rekenkamer(cie)s Ridderkerk, Harlingen, Utrecht en Veenendaal.

Bijlage 4b. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

- Overweeg om de gebruikte normen te operationaliseren of neem voor elke norm een of meerdere criteria op als richtlijn voor het toetsen of eraan is voldaan. Zo geeft de rekenkamer Den Haag per norm aandachtspunten aan en heeft de rekenkamer Utrecht per norm criteria opgenomen.
- Let erop dat de normen geen onderzoeksvragen zijn zonder vraagteken.
- Beschrijf duidelijk wat je met "het bereiken van doelen" bedoelt. Het bereiken van
- doelen kan namelijk betrekking hebben op doeltreffendheid, effectiviteit, resultaten, outcome, prestaties of maatschappelijke effect.

Zorg dat de ambities van het onderzoek waargemaakt worden door alle (onderzoeks)vragen ook daadwerkelijk te beantwoorden. Tips hiervoor zijn:

- Voer een vooronderzoek uit. Dit helpt om erachter te komen of (onderzoeks)vragen onderzoekbaar zijn en kunnen leiden tot conclusies.
- Check vooraf of je met de gekozen onderzoeksopzet daadwerkelijk antwoord krijgt op alle (onderzoeks)vragen en dat er niet een of meerdere vragen worden overgeslagen.
- Check achteraf of alle (onderzoeks)vragen daadwerkelijk beantwoord zijn.
- Formuleer onderzoeksvragen die antwoord kunnen geven op de centrale vraag.
- Overweeg bij gebrek aan tijd, geld of onderzoekscapaciteit een quickscan te doen.
- Ook een rekenkamerbrief over de opzet van het beleid kan voor een raad al heel waardevol zijn en kost vaak minder tijd om uit te voeren.

Zorg dat de conclusies in het bestuurlijk rapport niet een samenvatting van de bevindingen zijn, maar bestuurlijke conclusies. Vertaal daarvoor de feitelijke conclusies (van een onderzoeksbureau), naar bestuurlijke conclusies die je als rekenkamer(cie) wil doen. Een vooraf goed uitgewerkt normenkader kan behulpzaam zijn om achteraf duidelijke, bestuurlijke conclusies te kunnen trekken.

Verwijs naar het college en/of de gemeenteraad. In verschillende rapporten wordt gesproken over "de gemeente". Het is duidelijker om (vooral bij de conclusies en aanbevelingen) te spreken over het college en/of de gemeenteraad omdat beide andere functies, rollen en verantwoordelijkheden hebben. Datzelfde geldt natuurlijk ook voor provincies en waterschappen.

Neem een literatuurlijst op. In verschillende rapporten is geen literatuurlijst opgenomen. Om de bevindingen die gebaseerd zijn op documenten te kunnen herleiden is het belangrijk deze wel toe te voegen.

Bijlage 4c. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

Specifieke tips/opmerkingen onderzoek naar de energietransitie

De onderwerpen die op het terrein van de energietransitie onderzocht kunnen worden zijn eindeloos. Gemeenten, provincies en waterschappen hebben namelijk verschillende rollen en taken. Het is daarom van belang om onderzoek naar de energietransitie goed af te bakenen. Verschillende rekenkamer(cie)s hebben dat gedaan door specifieke onderwerpen te onderzoeken. ***Box 5*** toont enkele voorbeelden van rekenkameronderzoek naar specifieke onderwerpen.

Box 5. Rekenkamer*onderzoek naar specifieke onderwerpen*

Beleids- en Besluitvormingsprocessen:

- Amsterdam: Totstandkoming van het beleid ten aanzien van de verduurzaming van de warmtevoorziening.
- Randstedelijke rekenkamer: Besluitvorming en de informatievoorziening ten aanzien van het Warmtebedrijf Rotterdam.
- Nijmegen: De besluitvorming rondom het warmtenet in een nieuwe wijk.
- Krimpenerwaard: Rol van raad bij de totstandkoming van RES.

Sturing en Toezicht:

- Zaanstad: Sturende rol van college ten aanzien van Warmtenetwerk.
- Zaanstad: Toezicht op en de handhaving van de informatie- en energiebesparingsplicht bij bedrijven.
- Rotterdam: Wijze waarop college invulling geeft aan governance van Warmtebedrijf.

Specifieke energieprojecten:

- Utrecht: Twee (clusters van) projecten Zon op dak en Stimuleren van particuliere woningeigenaren.
- Noordelijke rekenkamer: Kosten en baten van projecten duurzame energieopwekking middels zonne- en windparken.
- rekenkamer Oost-Nederland: Opwekking van hernieuwbare energie.

Financiering van de energietransitie:

- Zuidelijke rekenkamer: Limburgs Energie Fonds (LEF).

Bewonersparticipatie:

- Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer: Inwonersparticipatie bij opstellen RES.
- Noordelijke rekenkamer: Participatie van stakeholders (belangengroepen, bedrijven) en inwoners in de besluitvorming over de RES.
- Den Haag: Bewonersparticipatie bij de warmtetransitie.
- Hilversum: Rol van partijen en inwoners bij de energie- en warmtetransitie.

Bijlage 4d. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

De meeste rekenkamer(cie)s hebben vooral documentonderzoek uitgevoerd en interviews gehouden met betrokkenen van binnen en buiten de overheidsorganisaties. Een aantal rekenkamer(cie)s heeft ook andere methoden van onderzoek gebruikt:

- De rekenkamercie's Wassenaar, Voorschoten, Oegstgeest, Leidschendam-Voorburg en Zoetermeer hebben een enquête laten uitvoeren onder inwoners. De resultaten zijn getoetst met behulp van een evaluatiemodel dat berust op vier kwaliteitsmaatstaven van inwonersparticipatie (zie ***Box 6***).
- In het onderzoek van 2021 heeft de Noordelijke rekenkamer ook een enquête uitgezet onder de bevolking om zicht te krijgen op de gewenste en feitelijke participatie in het RES-proces.
- In datzelfde onderzoek van 2021 heeft de Noordelijke rekenkamer gebruik gemaakt van een zgn. Scorekaart Democratie, een instrument waarmee beoordeeld is hoe de totstandkoming van de RES Groningen zich verhoudt tot verschillende onderdelen van democratische legitimiteit.
- In het onderzoek van 2020 heeft de Noordelijke rekenkamer casusonderzoek gedaan en daarnaast de aanpak van de drie Noordelijke provincies vergeleken met het Deense beleid op het gebied van de energietransitie.

Box 6. *Evaluatiemodel kwaliteitsmaatstaven inwonersparticipatie.*

Het evaluatiemodel met vier kwaliteitsmaatstaven van inwonersparticipatie:

- De eerste twee kwaliteitsmaatstaven 'Realisatiekracht' en 'Democratie' zijn op te vatten als het gewenste resultaat van participatie.
- De laatste twee 'Kwaliteit van samenwerking' en 'Professionele vormgeving' zijn op te vatten als voorwaarden die moeten worden ingevuld om de gewenste resultaten te realiseren.

	Kwaliteitsmaatstaf ©Partners+Pröpper	Hoofdnormen
Resultaat	**Realisatiekracht**	Participatie draagt bij aan realisatie van maatschappelijke opgaven.
	Democratie	Participatie versterkt de democratie door een navolgbare en zorgvuldige afweging van belangen, grote betrokkenheid, wederzijds begrip en vertrouwen.
Voorwaarden	**Kwaliteit van samenwerking**	Participatie vraagt om constructief samenspel en -interactie tussen de gemeente en belanghebbenden uit de lokale samenleving en heldere verwachtingen over en weer.
	Professionele vormgeving	Participatie vraagt om een doordachte werkwijze en -vorm die aansluit op de beoogde doelen van participatie

Bijlage 4e. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

- De rekenkamercie Zeist is met behulp van een haalbaarheidsanalyse nagegaan of de gemeente bij de actielijnen Warme wijken en Duurzame bronnen haar doelstellingen voor 2030 en 2050 tijdig realiseert. Zie ***Box 7***voor een toelichting
- rekenkamercie Zeist heeft ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd op basis van data verkregen uit de documentstudie en andere openbare kengetallen. Er is een berekening gemaakt van de verwachte resultaten van de geplande acties en deze zijn afgezet tegen de in de door de gemeente opgestelde routekaart met doelen.
- In het onderzoek van de gezamenlijke Provinciale rekenkamers is ook een kwantitatieve analyse uitgevoerd op basis van gegevens uit de Regionale Klimaatmonitor.
- rekenkamercie Noordoostpolder heeft een benchmark uitgevoerd op organisatie (visie, beleid en monitoring), uitvoering (behaalde resultaten, mate van realisatie van beleidsdoelen) en regievoering (kaders stellen, faciliteren, samenwerken, initiëren, rol gemeenteraad).
- rekenkamercie Stichtse Vecht heeft ook een benchmark uitgevoerd, maar dan op basis van secundaire data. Voor de vergelijking is zoveel mogelijk aangesloten is bij de indicatoren uit de Regionale Klimaatmonitor van het CBS en waarstaatjegemeente.nl van de VNG.
- rekenkamercie Ridderkerk heeft ook een benchmark uitgevoerd op een aantal (kern)indicatoren. De benchmark bestaat uit twee componenten:; 1) vergelijking op beleid waarbij vooral gekeken is naar ambitie en instrumentarium; 2) vergelijking aan de hand van data waarbij ook zoveel mogelijk aangesloten bij de indicatoren uit de Regionale Klimaatmonitor van het CBS en waarstaatjegemeente.nl van de VNG.

Box 7. *Haalbaarheidsanalyse rekenkamercie Zeist.*

De rekenkamercie Zeist schrijft: "Of de gemeente Zeist haar doelstellingen voor 2030 en 2050 tijdig realiseert, heeft zij niet volledig in eigen hand. Zij is daarvoor deels afhankelijk van partijen waar zij mee samenwerkt en deels van maatschappelijke ontwikkelingen waar zij geen of weinig invloed op heeft. Een nuttig concept om dit onderscheid helder te maken zijn de cirkels van controle, invloed en betrokkenheid. De gemeente heeft volledige controle over het eigen beleid en de acties die zij op basis daarvan neemt. Zij heeft invloed op de partijen waarmee zij samenwerkt, zoals de Stichting Energie Zeist, woningcorporaties en op het gedrag van haar eigen inwoners. Tot slot is zij betrokken bij factoren die zij niet kan beïnvloeden, zoals de ontwikkeling van de energieprijzen en de aanwezigheid van natuurlijke hulpbronnen op haar grondgebied zoals aardwarmte. Binnen de context van dit onderzoek beschouwen wij de doelstellingen van de gemeente als haalbaar wanneer zij zelf voldoende acties onderneemt met een reële kans van slagen, zij voldoende invloed uitoefent op andere partijen om hen ook voldoende kansrijke acties te laten ondernemen en er geen (niet beïnvloedbare) factoren aanwezig zijn of voorzien worden die realisatie van de doelstellingen blokkeren. Haalbare doelstellingen bieden dus geen garantie op succes en omgekeerd kunnen doelstellingen die op dit moment onhaalbaar lijken door onverwachte meevallers alsnog gerealiseerd worden."

Bijlage 4f. Aanbevelingen Analyse Do's en Dont's

Tot slot nog een aantal mooie voorbeelden uit rekenkameronderzoeken naar de energietransitie die de NVRR hier ook benoemd wil hebben:

- De rekenkamercie's van Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel hebben een zogenaamde Arbak gemaakt (zie ***Box 8***)

Box 8. *De Arbak van Achtkarspelen en Tytsjerksteradiel*

Arkbak is Fries voor gereedschapskist. De Arkbak is gemaakt om raadsleden te helpen bij hun rol in de energietransitie. Bij de werksessies die gehouden werden in het kader van het onderzoek naar de rol van de raad bij de energietransitie, bleek dat raadsleden veel behoefte hebben aan informatie. Het gaat daarbij om kennis, voorbeelden en handige links. Deze Arbak voorziet daarin. De Arkbak geeft de drie rollen weer van de gemeenteraad (kaders stellen, controleren en vertegenwoordigen) en tevens de vier fasen van beleidsvorming (startfase, planvormingsfase, vaststellingsfase en fase van uitvoering). Per fase en onder de verschillende rollen zijn aandachtspunten aangegeven. De virtuele laatjes van de Arkbak kunnen worden opengemaakt om de aandachtspunten, nadere informatie, voorbeelden en handige links te kunnen lezen.

- De provincie Groningen heeft naar aanleiding van het rekenkameronderzoek van de Noordelijke rekenkamer een dashboard gemaakt waarin de aanbevelingen staan, de maatregelen die naar aanleiding daarvan genomen zijn en de voortgang van de maatregelen.
- Harlingen heeft normen gebruikt voor het toetsen van het duurzaam handelen van de gemeente zelf. Het normenkader is gebaseerd op Governance Monitor Duurzame Gemeenten (zie ***Box 9***).

Box 9. *Governance Monitor Duurzame Gemeenten*

De Governance Monitor Duurzame Gemeenten is ontwikkeld om de bestuurskracht voor duurzame ontwikkeling van de gemeente in beeld te brengen. Het biedt tevens een handelingsperspectief voor verbeterstappen, passend bij het eigen ontwikkelpad van de gemeente. De monitor onderscheidt de volgende thema's:

- Gemeentelijke organisatie en bedrijfsvoering
- Samenwerken en verbinden
- Beleidskaders formuleren en integreren
- Uitvoeren en handhaven
- Faciliteren
- Financiële arrangementen
- Monitoren

Met behulp van de monitor is een beeld geschetst van de duurzaamheid van de gemeente Harlingen als bedrijfsmatige organisatie en van het ambitie- en prestatieniveau van het gemeentelijk beleid. Hierbij gaat het erom wat de gemeente Harlingen – samen met anderen – organiseert om bij te dragen aan duurzame ontwikkeling. De monitor blijkt daarnaast een nuttig instrument te zijn om verbanden te leggen tussen de VN-Agenda 2030 voor duurzame ontwikkeling en de inzet van de gemeente Harlingen op sociaal, economisch en milieuterrein, in samenwerking met lokale partners. De governance thema's van de monitor vormen belangrijke randvoorwaarden voor de bijdrage aan de zeventien internationaal afgesproken doelen.

Bijlage 4g. Aanbevelingen Analyse Do’s en Dont’s

- rekenkamer Oost-Nederland heeft, voor de blik van buiten op het onderzoeksplan en de bevindingen, enkele experts bij het onderzoek betrokken van de Universiteiten Utrecht en Groningen en het Rathenau Instituut in Den Haag.
- De Randstedelijke rekenkamer deed een onderzoek naar de bedrijfsvoering van en de rol van de provincie bij het Warmtebedrijf. Het is een voorbeeld van onderzoek waarbij tijdens de uitvoering en voor de rapportage gebruik is gemaakt van geheime informatie. Een aantal passages in het rapport zijn daarom zwart gemaakt.
- De rekenkamercie Ridderkerk koos ervoor om bij de onderzoeksvragen de vraag te stellen: Welke mogelijke effectieve beleidsmaatregelen worden niet door Ridderkerk ingezet, met andere woorden wat zouden ze kunnen missen c.q. welke extra kansen zijn er?
- De rekenkamercie Hoeksche Waard heeft ter inspiratie een lijst in het rapport opgenomen met 13 effectieve maatregelen die andere gemeenten hebben toegepast.